

2023 • 12

LXXVI. évfolyam • december

művelődés

közművelődési havilap

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Egyed Ákos
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Széman Péter

A szerkesztőség:

Benkő Levente (főszerkesztő)
Balla Sándor
Demeter Zsuzsanna
Péter János
Rostás-Péter Emese

Postacím:

400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 – 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Könczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Nagy Andrea
Nyomdai munkálatok:
IDEA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 5 lej

Tartalom

Karácsony. Pozsony Ferenc gyűjtése 3

petőfi 200

S. Benke Éva: Emlékutazás 2023 őszén a Partiumban (3.) 4

enciklopédia

Killyéni András: A svéd torna magyarországi úttörője.
Preisznér Péter és a modern élet egészségre gyakorolt rossz hatása 10

Szucher Ervin: Magyar focistasors Olténiában.
Amikor a bozgorozás helyett még az éljenzés volt divatban 15

galéria

Balla Sándor: Mintha előre látta volna saját tragédiáját. 22

Takács Gábor: A lélek hullámain.
Madarassy István és Madarassy András kiállításának margójára 25

Suba László: Öko-esztétika 27

összesítő

Művelődés 2023 • tartalom 29

Lapszámunk szerzői:

S. Benke Éva – tanár, Paks
Killyéni András – informatikus, sporttörténész, Kolozsvár
Pozsony Ferenc – néprajzkutató, egyetemi tanár, Kolozsvár
Suba László – szobrászművész, Torda
Szucher Ervin – újságíró, Marosvásárhely
Takács Gábor – grafikus, Kolozsvár

A címlapon Tomasz Proszek felvétele. Forrás: Pixabay. A hátsó borítón az ákosi református templom bejáratának részlete. Demeter Zsuzsanna fényképe. A naptáron Madarassy András Pilisszentiván című festményének részlete.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Kizárólag géppel írt vagy nyomtatott, valamint Microsoft Word programban szerkesztett elektronikus kéziratokat fogadunk el.

Támogatók:

Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovászna Megyei Művelődési Központ
Kovászna Megye Tanácsa

Médiapartnerek:

Karácsony

Elindult Szent József terhes mátkájával,
Betlem városába szép Szűz Máriával.
Szállást kéregetnek, szállást kéregetnek,
Szállást nem adának a sok vendég miatt.
Az városon küljel egy romlott istálló,
Hol szoktak szállani a jövevény szállók,
Ott szüle szent fia Émia jászolában,
Ott szüle szent fia Émia jászolában.
Az ökör és a szomár reája lehele,
Az ökör és a szomár reája lehele,
Amint ha mondaná, no földi nemzetek,
No erdei vadak, most örvendezzettek,
Mert szüle szent fia az új esztendőre,
Mert szüle szent fia az mű váltságunkra.
Páva, 1978, Puci György, 46 éves

Mostan kinyilt egy szép rózsavirág,
Betlehemben kipimpózott ződág,
Kit még hogy vár mind az egész világ,
Királ nemből méltóság, királ nemből méltóság.

Ó, te édes kicsi galambecska,
Szűz tejemből szopó kis bárányka,
Szépül abból rozmaring szálacska,
Gyorsan felnőtt viola, gyorsan felnőtt viola.

Tejem volna, meg es szoptatnálak,
Gyócsom volna, bé es takarnálak,
S e hidegvel csipni nem hagynálak,
Szolgálnék mint uramnak, szolgálnék mint uramnak.

Szűz Mária úgy kesereg sorsán,
Szent Józseffel szent fiát alitván,
Most ő nyugszik csak egy marék szénán,
Szemikből könny csordulván, szemikből könny csordulván.

Ó, meg ne vesd, hogy későn es jöttünk,
Mert mű hisszük, hogy születéél értünk,
Születésed új édes reményünk,
Vedd kedvesen énekünk, vedd kedvesen énekünk.

Klészse, 1987, Lőrincz Györgyné Hodorog Luca, 68 éves

(Pozsony Ferenc gyűjtése. Megjelent a Művelődés 1990/11–12-es számában.)

S. Benke Éva |

Emléktutazás 2023 őszén a Partiumban (3.)

Szabadszállás református egyházközségének tagjai úgy ünnepelték Petőfi Sándor születésének 200. évfordulóját, hogy végigjárták a Partiumban azokat a településeket, ahol a költő is megfordult. A *Művelődésben* négy részben közöljük az emlékútról készült beszámolót.

Szatmárnémeti

A

Szamos két partján fekszik, a román határtól 10 kilométerre. Hajdan itt őrizték a királyok kincsét, Erdély sóját. Neve is a sóból ered: Salz/Sat, markt/piac, majd Zotmar, később Szatmár. A 11. században Gizella királyné német vadászokat telepített a Szamos melletti területre, innen ered a Németi elnevezés. Eredetileg két külön településből állt. A sót szekerekkel, tutajokkal szállították ideig. A Gizella idejében felépített falu lassan egy kisebb várossá nőtte ki magát, volt vára is, de az ősi várat két évszázad múltán a tatárok feldúlták. 1536 után pedig a Báthoryak tulajdonába került a város. A Szamos ága lassan feltöltődött, a két település egy várossá forrott össze, és a folyó lassan új medret talált magának, ez osztja most ketté a várost. A bal part csak a 20. század elején kezdett kiépülni. Lassan a közeli Szatmárhegy is a városhoz csatlakozott közigazgatásilag. Itt született Páskándi Géza költő, író, aki 1956 után, börtönviselt kolozsvári egyetemistaként éveket töltött kényszermunkatáborban, majd a hetvenes években Magyarországra települt át. Banner Zoltán művészettörténész, író szintén Szatmárhegy szülőtte.

Szatmár a 16–17. században a reformáció egyik felleghőve volt, prédikátorok terjesztették az új hitet. Ilosvai Selymes Péter – akinek a nevét minden diák tudja, hiszen a Toldi történetét ő írta meg először – szintén kötődik Szatmárhoz. Születési évét nem tudjuk pontosan, azt sem, mikor halt meg (1548? – 1578?). Ám azt biztosan tudjuk, hogy 1564-ben Szatmáron élt tanítóként vagy prédikátorként, a közeli Ákoson

is évszázadokon át éltek Ilosvai nevű családok.

Szatmárnémetiben a katolikus székesegyház 1792-ben épült fel. A Véscsey-ház is őrzi az idő romlását: „Ezen a telken állott a reformátusok által templomnak használt várbeli élésház, melyben II. Rákóczi Ferenc fejedelem elcsüggedt kurucok 1711. április 21. és 28. napján a szatmári béke pontjait letárgyalták és elfogadták”. Hajdan ez a felirat állt a ház homlokzatán, ma már sehol sincs. Legendás hírű református temploma, a barokk Lánchos templom 1788 és 1807 között épült. Később előtte állt Kölcsey szobra, melyet az új hatalom ledöntött. A szobor története nagyon kalandos, de nem egyedülálló a térségben. 1864. szeptember 25-én avatták fel az akkori városi nagypiacon, a mai főtéren. Az ünnepségen a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, Greguss Ágost mondott beszédet. 1884-ben a Lánchos templommal szembeni utcát Kölcseyről nevezték el. Később, 1902-ben ide, a Lánchos templom előtti térre költöztették a költő szobrát. 1920. december 20-án a szobrot ismeretlen kezek döntötték le – kötéllel húzták, majd fejét levágták, amely mindmáig nem került elő. A torzót a téren álló református főgimnáziumba rejtették, még napokig a talapzaton egy virágcsokrot átkötő nemzeti színű szalagot fújt a szél. 1942-ben a megcsonkított szobor visszakerült a talapzatára, de nem sokáig volt ott. 1947-ben robbantásos merényletet követtek el ismeretlen tettesek a fej nélküli szobor ellen. A maradványokat a helyi múzeum udvarán álló törmelék kupacba dobták. 1991-ben a Magyarországon élő szatmári szobrász, Lakatos Pál Kölcsey-szobrot

Kölcsey „gondolkodó” széke az emlékmúzeumban, a háttérben korabeli öltözet, melyet a Himnusz költője is viselhetett
Képek: Szabadszállási Református Egyházközség

A Kőlcsey Kulturális Központ. Képek: Szabadszállási Református Egyházközség

ajándékozott a szülővárosának, ez áll most a templom előtti téren.

Szödemeteren, a költő szülőfalujában a magyarországi Kő Pál munkáját – Munkácsy Mihály Kőlcsey festményének újraértelmezett változatát – állították fel a dombon a kicsiny református templom előtt 1994-ben. 1804 óta katolikus püspöksége van Szatmárnak, a katolikus püspöki templom 1786-ban épült, a püspöki palota a 19. században. A főtéren 1909-ben épült a város ékköve, egy szecessziós szálloda, a város egyik legszebb épülete. (Nemrég kezdték meg helyreállítását, miután évekig hálóval letakarva várt a feltámadására.) Mögötte emelkedik a Tűztorony, amely 1904-ben készült el. A város első színháza 1847-ben épült, tervezője Fried János, később lebontották a korszerűtlenné vált épületet, az új színházat 1892-ben nyitották meg. Fedák Sári és Jászai Mari is felépített itt.

Lássuk, mi minden történt a városban az évszázadok során. Itt született 1535-ben Dévai Bíró Mátyás reformátor. II. Rákóczi György zsinatot hirdetett meg 1646-ban, melyen 115 prédikátor volt jelen. A város végig kitartott II. Rákóczi Ferenc mellett. Wesselényi Miklós 1834-ben itt, Szatmáron mondta el az elítéltetéséhez okot adó híres beszédét. Petőfi hat alkalommal járt a városban. Krúdy Gyula itt volt diák, Kaffka Margit szintén. Gellért Sándor, bár nem Szatmáron lakott, hanem a közeli Mikolán, mégis szatmári költőnek számít.

Petőfi 1846-ban Szatmárra érkezve ezt írja az *Úti levelekben*: „Szatmár derék város a Szamos partján, van egy nagy piaca, nagy kétágú püspöki temploma, nagy vendégfogadója, casinója, készülő színháza, két cukrászdája és két költője.” Alig akadt városrész Szatmár városában, ahol ő nem fordult meg, mindenhol voltak ismerősei, barátai. Legendák születtek a szatmáriak ajkán

Petőfiről, vallják ma is a lelkes lokálpatrióták, hogy a „kurta kocsmá” a Szamos mellett, Szatmárnémeti és Szatmárpálfalva között volt. Ezt a szakirodalom is alátámasztja. (Kányádi Sándor tudni véli, hogy több szatmári falu is magáénak vallja a „kurta kocsmát”.) Petőfi vendégként sosem érezte magát lekötve vendéglátóinak, szabadon mozgott, járt-kelt. „Az volt a szokása, hogy ha elment, meg sem mondta, hová. Aztán egy-két nap múltán visszajött” – emlékezik egyik gyakori vendéglátója, Pap Endre, akinél egy hónapot is elvult időnként. Szatmár vármegyében született verseit is számontartja az irodalomtörténet: 1846-ban két és fél hónap alatt 34 verset írt itt, 1847-ben két alkalommal járt a vármegyében, akkor már összesen 64 verset hagyott hátra az utókornak. A Szatmár vármegyében született Petőfi-versek keletkezésének helye: 64 vers született Szatmáron, 30 Koltón, 12 Erdődön, 7 Nagykárolyban, 4 Szatmárcsekén, 3 Nagybányán, 1-1 Berencén, Érmihályfalván, Nagymajtényban és Nagypeleskén. Ezeket az alkotásokat ő is nagyra becsülte: „Ezek a magyar költészet gyöngyszemei közé sorolhatók”, vallotta.

„Szatmár derék város a Szamos partján, van egy nagy piaca, nagy kétágú püspöki temploma, nagy vendégfogadója, casinója, készülő színháza, két cukrászdája és két költője.”

1922-ben, Petőfi születésének 100. évfordulója előestéjén a szatmáriak ünnepi műsorral készültek, meghívták a neves előadóművésznőt, Tessitori Nórát *Petőfi estje* című műsorával. A *Csalogányok és pacsirták* előadása kiverte a biztosítékot, a hatalom már jó előre várta, hogy hol és mikor hibáznak a magyar szervezők. Az előadás után zúgott a taps, ám a művésznő nem mehetett ki a függöny elé, mert öltözőjéből elvitte a *sziguranca*, letartóztatták, vallatták. A hatalom megrémült a hajdan Szatmáron született verstől, nyílt lázadás-ként értékelte az előadását. A nemzeti-ségében elnyomott hallgatóság ellenben lelkesen hallgatta. A közönség órákig maradt a színházban, várták vissza a művésznőt, mert elterjedt a híre, hogy a rendőrség ismeretlen helyre hurcolta

Az árkosi református templom. Demeter Zsuzsanna felvétele

Tessitori Nórát. (A magyarságellenesség megmutatta igazi arcát később is.)

Szatmár térségében a következő településeken láthatunk Petőfi-szobrokat: Nagypéleske, Lázári, Szamoskóród, Sárközújlak, Szatmárudvari; továbbá találunk emlékszobát Berenden, festményt pedig Börvelyben.

Erdőd

Erdőd Szatmár vármegye legöregebb faluja. Már az őskorban is lakták, neve felbukkan a *Várad* registrumban. (Ez a jegyzék 1008 és 1238 között készült, összeállítója Anianus – Anyos mester –, a várad kanonok és káptalan jegyzője. A 13. századi nyelvemlék helyneveink és személyneveink történetének fontos forrása.)

Itt, Erdődön született 1442-ben Bakócz Tamás bíboros, esztergomi érsek. Egyszerű családban látta meg a napvilágot, apja kerékgyártómester volt. (Róla szól Herczeg Ferenc *Az élet kapujában* c. regénye.) A történelemből tudjuk, hogy ő volt a Dózsa György lázadásá fajúló kereszties háborújának életre hívója. Erdődöt a 14. századtól kétszáz éven át a Bélteki és a Drágffy család birtokolta, végül, amikor férfiágon kihalt a Drágffy család, az özvegy, a somlyai Báthori Anna feleségül ment az ecsedi ágból származó Báthori Györgyhez, az ő hozományja volt Erdőd vára. Később János Zsigmond fejedelem foglalta el a várat, és le is romboltatta, hogy ne kerüljön vissza ellenségei kezébe. Ekkor pusztult el a vár ékköve, az 1482-ben

épült gótikus templom is. A várat soha többé nem építették fel, 1730-ban Károlyi Sándor a romokból várkastélyt építtetett.

Petőfi 1847 májusában írta Kerényi Frigyesnek: „A napokban indulok Szatmár felé, hol egy pár ölelő kar vár, s talán egy ölmosbot.” Viharos leánykérés következett, május 15-én Nagykárolyban volt, majd a szerelmesek 16-án és 20-án Erdődön találkoztak, sétáltak a kastély kertjében, a tó partján. A fiatalok reménykedtek az atyai áldásban, ám amikor Szendrey Ignác kijelentette, hogy leányát nem Petőfinek nevelte, heves jelenet zajlott le a két férfi között. A végén az apa rácsapta az ajtót leendő vejére: „Csináljatok, amit akartok!” Ez egyenes út volt az esküvőhöz a fiatalok értelmezésében.

A fiatalok reménykedtek az atyai áldásban, ám amikor Szendrey Ignác kijelentette, hogy leányát nem Petőfinek nevelte, heves jelenet zajlott le a két férfi között.

Eljött 1847. szeptember 8-a, Petőfi és Szendrey Júlia esküvőjének napja. Később hiába rombolták le magát a várkastélyt is bosszúálló, barbár kezek, a falak lelke mindmáig él, és őrszi azt a boldogságot, amit a fiatal költő megénekelte. A terv, hogy Tompa Mihály és Jókai legyen a tanú, meghiúsult. Az esküvő

napjáról a szülőkön kívül csak kevesen tudtak. A vár kápolnájában Szendrey-né és kisebbik leánya, Mária – később Gyulai Pál felesége – volt jelen, az apa nem mutatkozott, de végignézte, amint a kocsiba szálltak. Petőfi várta a búcsúszavakat, de az „ipa” nem szólt hozzá. Az esküvő napját a költő barátja, Sass Károly örökítette meg: „Az esküvő kora reggel volt, az azt követő reggeli után az ifjú pár rögtön összepodgyászolt s kocsin megindultak Koltóra, ahol tudvalevőleg gr. Teleki Sándor átengedte nekik kastélyát a mézeshetek eltöltésére.” „Házasságom első éjét a fogadóban töltöttem, nem hiába vagyok a csárdák költője...” – írja Petőfi az *Úti levelek*ben. (A csárda itt nem a Misztótfalun történt kocsikerék-baleset miatti, helyi fogadóban töltött néhány órát jelenti, hanem a nagybányai Aranyszarvas fogadót. A fogadóból 1920 után városháza lett, a Petőfiék hajdani szobájából éppen az adóhivatal.) Az erdődi szertartás a várkastély kápolnájában levő oltár előtt történt, ez az oltár ma Szatmárnémetiben, a katolikus templomban található. Petőfi evangélikus vallásfelekezeti volt, édesanyja szlovák származású, szintén evangélikus, a fiút édesanyja után Petrovics Alexanderként keresztelték meg. Szendrey Júlia viszont katolikus volt, ezért lehetett a várkápolna a színhely.

Ma már kiszáradt a tó, melynek partján a költő és kedvese annyi boldog órát töltött. De vandál kezek széttörték azt a kötömböt is, melyen felirat őrizte ezeket az órákat. Vajon kinek nem tetszett a világszabadságot hirdető-óhajtó poéta 1846-ban keltezett kedves verssora: „Álldogálok a tó partján / Szomorúfűz mellett...”

Manapság már más helyeken is gond az álldogálás, az érdeklődés, a korszorúzás, az emlékezés, a múlt megőrzése. Az erdődi várban, a hajdani Petőfi-emlékszobában a 19. század végétől állt a költő szobra, 1902-ben még megvolt, de azután nyoma veszett. 2002-ben jutott eszébe valakinek, hogy merre lehet a szobor – azonban senki nem tudta, hogy ki készítette, vagy mikor állították fel. Az biztos, hogy 1920-ban a várból a szatmári irgalmas rendi apácák kápolnájába menekítették. 1948-ban a szerzetesrendeket feloszlatta a hatalom, ám a szobor az épületben maradt. Az iskolává alakított épületben a nevelőtestület és a diákok figyelmetlensége miatt többször megsérült. Nem menekítették messzire, csak az udvar hátsó részébe, a szemétdomb mellé. A szobor egyre jobban megrongálódott, végül Balogh András, az iskola egyik

A felújított ákosi templom belseje. Demeter Zsuzsanna felvétele

alkalmazottja hazavitte, és a padláson rejtegette. 1990 telén az épületben tűz ütött ki, az oltás során a szobrot kidobták az udvarra, több darabra összetört. 2005 és 2006 között Volosin György jóvoltából a Partium Kft. műhelyébe került, néhány hónap alatt restaurálták, majd a Szatmár-Németi Református Egyház gyülekezeti termében helyezték el, 2006. október 2-án ünnepélyesen leleplezték. Szatmáron 2004. november 14-én, Mihai Eminescu román költő – aki soha nem járt Szatmáron – szobrának felállítását követően ötven évvel Petőfinek is állíthattak köztéri szobrot a Szent István téren, a városi kórház melletti parkban. A szobor Deák Árpád nagyváradi szobrász alkotása.

Ákos

Ákos lelke a református templom falai között lakik, tartják a helyiek. A monostorból lett istenházát írásban először 1642-ben említik, mert akkor éppen leégett. A török rombolás után a falu népe újjáépítette, ám továbbra is nehéz évszázadok elé nézett ember és templom egyaránt. 1747-ben egy kiadós vihar menyköve sújtotta, ám Török János nemes birtokos és felesége, Pap Kata adta a pénzt az újjáépítéshez. Aztán 1834-ben rettenetes földrengés rázta meg a falut, veszedelmes repedések keletkeztek a falakon, később Isten segedelméből került pénz a javításra, és nem más, mint Schulek Frigyes hozta rendbe a templomot 1896-ban, a millennium évében.

Petőfihez nem kapcsolódik Ákos templomának kálváriája, ám a

mindenkori feltámadása a biztosnak látszó pusztulásból példa lehet mindenkor, mindnyájunknak.

Szódemeter

A feltehetőleg Szent Demeter nevét viselő Szódemeter Nagykárolytól délre, 30 kilométerre fekszik. Itt született 1790. augusztus 8-án Kölcsey Ferenc, a *Himnusz* költője. A szülőháza eredetileg anyai nagyanyjáié volt, a költő édesanyja Bölöni Ágnes, apja Kölcsey Péter; Álmosdon laktak, de amikor közeledett a szülés ideje, az anya hazautazott a szüleihez, Szódemeterre. A szülőház jelenleg a román nyelvű görögkatolikus parókus lakóháza, korábban a helyi rendőrség működött benne. A ház nem látogatható, magánterület. Hajdan emléktábla állt az épület falán: „Ebben a házban született Kölcsey Ferenc, a nagy hazafi és költő 1790. aug. 8-án. Ennek emlékére s a hálás kegyelet jeléül Szilágy megyei Wesselényi-Egyesület 1890. aug. 8-án.” A kommunizmus éveiben az emléktáblát levakarták, az ingatlant többször átépítették, rég elvesztette eredeti arculatát. 1990-ben a tábla visszakerült a befalazott tornác falára, ám nagyon rövid idő alatt el is tűnt onnan. 1992-ben az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) visszahelyezte, de a felhelyezés után egy héttel összetörték, a református templomkertbe dobták, a hívek ott, a templom szószéke alatt tartották összeragasztva. (Szintén ebben a templomban rejtegették sokáig és mentették meg a kommunizmus éve alatt Kölcsey Ferenc keresztlevelét.) A templom előtt

Kő Pál Kölcsey-szobra áll 1994 óta. 2015-ben az emléktábla visszakerült a tornác falára. A szülőház közelében a magyar kormány és a Dunamelléki Egyházkerület támogatásával Kölcsey Emlékház jött létre, 2019-ben nyílt meg a múzeum, és benne a *Hon felett fényugárt vonni* című kiállítás, melynek anyagát a Petőfi Irodalmi Múzeum állította össze.

Ma a falunak 350 lakosa van, ebből 50 a magyar anyanyelvű.

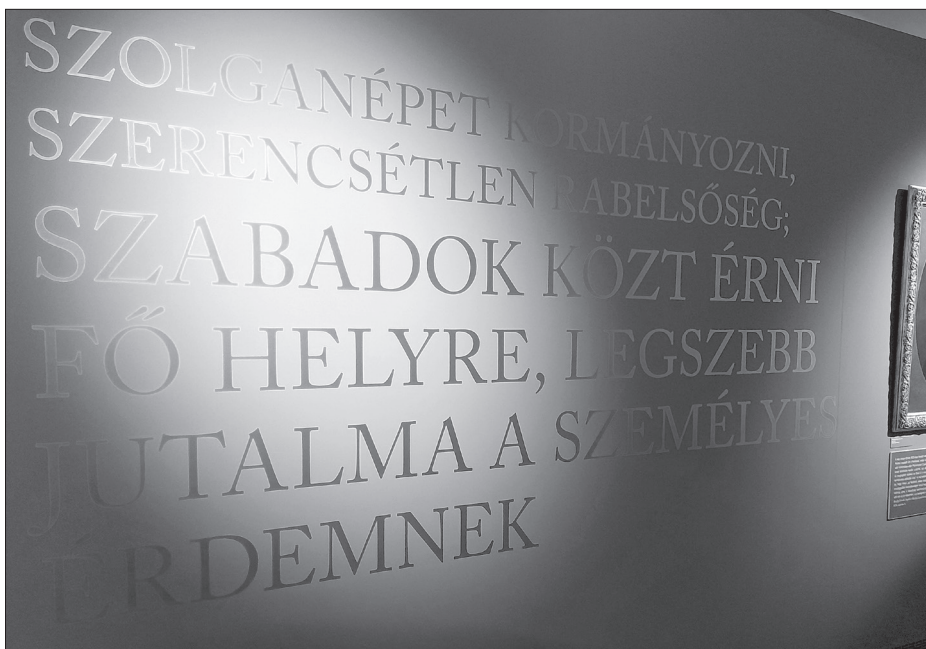
Székelyhíd

Nevében őrzi korai történelmünk egyik pillanatát, amikor székelyek laktak a 10–11. században, majd innen tovább húzódtak délre, de ott sem volt maradásuk, amikor II. András német lovagrendet, majd szász várjobbágyokat telepített a Barcaságba, a Királyföldre. Akkor a székelyek mai területükre, a Kárpátok déli lankáira költöztek a gyepű védelmére.

Székelyhíd környéke különböző honfoglaló nemzetségek szálláshelye, majd birtoka lett, mígnem 1278-ban IV. László király Váradon gyűlést tartott a hét vármegye részére, és ott visszaadta Székelyhidat a Gutkeled nemzetségnek. Később a birtok a nemzetség kihalása után örökös híján a koronára szállt, Zsigmond király 1402-ben Zólyomi bihari ispánnak ajándékozta, mellette vásártartási jogot is adományozott. 1459-től már mezőváros volt. Mátyás király 1460-ban engedélyezte a Zólyomiaknak, hogy kőből várkastélyt építsenek. Ám 1514-ben a Dózsa keresztesei a várat és a templomot feldúlták, a Zólyomi családot felkoncolták. Néhány évtized múltán a település újra élni kezdett, 1553-ban már 33 portát írtak össze, 7 diák külföldi egyetemen tanult.

**2019-ben nyílt meg
Szódemeteren a múzeum,
és benne a Hon felett
fényugárt vonni című
kiállítás, melynek anyagát
a Petőfi Irodalmi Múzeum
állította össze.**

A tragikus sorsú Zólyomi László – akit I. Rákóczi György jószágvesztésre és életfogytiglan börtönre ítélte 1633-ban, Erdély legzavarosabb időszakában – kezdte el felújítani a várat, majd sárokbástyás várrá alakította azt. Rákóczi folytatta a felújítást a szintén Zólyomitól elkobzott Gyalu várával együtt.

Kölcsey egyik üzenete. Képek: Szabadszállási Református Egyházközség

1660-ban kegyetlen várostromot élt át a település, a budai pasa 25 ezer fős sereggel indult II. Rákóczi György ellen, megsarcolta Debrecent, a hajdúvárosokat, de Székelyhíd nem adta meg magát. A török végül bevette a várat, az oda menekülteket a győző mind egy szálig levágatta. A törökök nemsokára kivonultak, a székelyhídi várba császári seregek rendezkedtek be. Majd megtörtént a vasvári békekötés, Várad és a Partium a töröké maradt, de a kivonulásuk előtt az Érmellék egyetlen igazi várát – békében a béke fejében – 1665-ben azért felrobbantották.

Petőfi is megfordult Székelyhídon 1843 őszén vándorszínészként, majd 1847-ben Nagyszalonta felé menet.

Egy 1692-es összeírás szerint mindössze négy háztartás volt Székelyhídon, a túlélő lakosság az Ér zombékos szigetein rejtőzött. Ám mindent túlélte a bihari nép, 1715-ben Székelyhíd már ismét népes mezőváros volt. 1728-tól a Dietrichstein család lett az új birtokos, majd 1844-től „honfiúsított” Stubenberg család lett Székelyhíd tulajdonosa. Felendült a gazdasági élet, takarékpénztár és járásbíróóság működött, továbbá Bihar megye főorvosa élt a városban, ekkor gyógyszertár is volt már. 1890-ben nagy hadgyakorlatot tartottak az Érmelléken, melyen szemlét tartott I.

Ferenc József császár és király, aki gróf Stubenberg József kastélyában lakott.

De nem csak császárok és királyok jártak Székelyhídon: 1820. december 24-én gróf Széchenyi István átgyalogolt Diószegről, naplójában írta: „Gyalog Diószegről Székelyhídon voltam. Papaneck intézőtől néhány veder baka-tort vettem vedrével 30 forintért. Az úri-széket éppen üléshez közben találtuk, az atyafiak politikáról fecsegték. Ilyen szabadságot, mint minálunk, bizony sehol se találhat az ember, még az angoloknak is csak papíron van ilyen szabadságuk.”

Petőfi is megfordult Székelyhídon 1843 őszén vándorszínészként, majd 1847-ben Nagyszalonta felé menet. Emlékét tábla őrzi, nevét a helyi középiskola vette fel. 2000. október 8-án visszahelyezték a turulmadarat az eredeti emlékoszlopra. 1995 őszén, az Érmelléki Ősz rendezvénysorozat részeként leplezték az Öreg halász szobrát – Kerekes Géza és Wilhelm Sándor alkotását –, emlékeztetőül a hajdani Érmellékre és lakói szenvedésére, halászokra, pákászokra. 2004-ben Székelyhidat várossá nyilvánították. Ekkor 11 662 lakosa volt, közülük 8992 magyar, 895 román és 1759 cigány.

Szentjobb

Nagyváradtól 40 km-re északkeletre, a Berettyó jobb partján fekszik. Neve és történelme kapcsolatban áll nemzeti ereklyénkkel, a Szent Jobbal és az apátsággal, ahol azt még évszázadon át

őrizték. A Szentjobb körüli falvak területét Szent László adományozta a már akkor létező monostornak. Az a Mercurios nevű szerzetes, aki a Szent Jobbot menekítette, ezt a gyéren lakott vidéket választotta búvóhelyül. I. István 1038. augusztus 15-én halt meg.

Szent László idejében, 1083. augusztus 20-án Szent István szentté avatása zajlott, ekkor vették észre, hogy a koporsóból hiányzik István jobb karja a kézen levő gyűrűvel együtt. Nem tudták még, hogy hajdan egy szerzetes egy Bihar megyei monostorba menekítette. 1084. május 3-án találták meg az ereklyét a Berettyó melletti monostorban. Egy évvel később már a fából épített új monostort Szűz Mária tiszteletére szentelték fel. Szent László gazdagon megajándékozta a monostort, ekkor kapta a település a Szentjobb nevet. Szent László meghagyta fiának, Álmos hercegnek, hogy építsen kőből méltó hajlékot a szent ereklyének. Ez megtörtént, és a Szent Jobb békésen pihent a Berettyó partján, több mint három évszázadon át. 1433 előtt már Székesfehérváron volt a Jobb, amikor rejtélyes módon onnan Raguzába került – azt se tudjuk, mikor választották le a kezét a karról. (Egy forrás szerint a törökök kezébe került, ők eladták raguzai kereskedőknek. 1590-ben a raguzai domonkosok ékes tartót készítettek a kéznek.) A szent ereklyét Mária Terézia uralkodásának idején kapta vissza a nemzet, 1771-ben Bécsbe került, a császárnő parancsára a kézre drágagyöngy abroncsot helyeztek, és kettős ereklyetartóban őrizték a Szent Jobbot. 1771. július 19-én Budára szállították, a várkapolna Szent István oltáránál helyezték el. A magyar kormány 1851-ben nemzeti ünneppé nyilvánította augusztus 20-át. Ettől kezdve rendezték az évenkénti körmenetet. 1944 őszén a koronázási jelvényekkel együtt nyugatra menekítették, de a Szent Jobbot már 1945. augusztus 19-én visszahozták Ausztriából, mai helyére, a Szent István-bazilikába 1951-ben került.

Bihardiószeg

A községet a 12. század első felében a királyi várispánság keretei között említették, majd neve felbukkan egy püspöki dokumentumban, amikor 1285 körül egy Dorg fia Péter lerombolta a monostor épületét, és tornyot épített a kövekből magának Diószegen. Középkori temploma 1580 körül elpusztult, ezután kapucinus atyák látták el az egyházi szolgálatot. Az ellenreformáció idején, 1757-ben újjászerveződött a katolikus

Kölcsey Ferenc szobra a szödemeteri református templom udvarán. Kő Pál alkotása.
Képek: Szabadszállási Református Egyházközség

egyház Diószegen is, de új felekezetek is felépítették templomaikat: 1781-ben görögkatolikus, majd 1783-ban jómódú görög kereskedők görögkeleti (ortodox) templomot építettek. Diószegen fontos történelmi események is zajlottak. 1551-ben Fráter György váradi püspök, Erdély helytartója tárgyalt itt I. Ferdinánd megbízottjaival a törökök kiűzéséről és Erdély átadásáról a birodalomnak.

1604. október 15-én a település határában győzte le hajdúival Bocskai István a császári csapatokat. (Bocskainak szobra áll Diószegen, a református templom előtt.) Az új fejedelem, Báthori Gábor 1609. április 27-én kelt ún. „szabadalom levelében” igen lényeges kiváltságokat adományozott Diószegnek azért, mert 1604-ben élelemmel segítettek Bocskai seregét. Itt őrződött meg a legátusküldetés első írásos emléke is, melyben a tragikus sorsú Zólyomi Dávid 1630-ban kérte, hogy a nemes tudományokkal felvértezett ifjak karácsony, húsvét, és pünkösdi ünnepén hozzá, Diószegre kimenjenek, és „kevés

adományait” a debreceni kollégiumba elvigyék. A felsorolás hosszú lenne, de említsük meg néhány adományát: 40 véka búzát, 20 cseber bort, 2 disznót, túró, sajt, stb. Az 1692-es kamarai összeírás szerint Diószeg Debrecen után a megye legnagyobb mezővárosa volt. (Debrecenben 757, Diószegen 201 háztartást írtak össze.) Ekkor már 57 debreceni polgárnak volt Diószegen szülője.

Rövid ideig ugyan, de Diószegnek a 18. században még nyomdája is volt. A település a 19. század elején katonai szálláshely volt, a Hessen-Homburg huszárezred svadrona, 150-160 huszárból álló százada állomásozott itt. Ide érkezett 1820. december 18-án a 28 éves Széchenyi István huszárcapitány, de apja haláláról értesülve 25-én eltávozott századától, csak 1821 májusában tért vissza a sadronhoz. Ekkor, július 13-án Diószegről indult lóvásárlás céljából Erdélybe, elment Zsibóra is megnézni Wesselényi Miklós híres ménesét. Összebarátkoztak Wesselényivel,

majd együtt indultak nyugat-európai útjukra. 1823-ban Széchenyi az egész nyarat Diószegen töltötte századánál. 1908-ban a diószegiei emléktáblát emeltek Széchenyi István emlékére. A tábla már nincs meg, mint annyi más történelmi emléke egy letűnt kornak, bizonyára ez is az „új honfoglalók” szemét bántotta. A diószegi uradalmat 1820-ban Bihar megye főispánja, gróf Zichy Ferenc vette birtokba. 102 holdas szőlőbirtokán nagy termést biztosító, korszerű termelési módszereket honosított meg. Pincészete, mintabórászata a kor színvonalán állt. A borászat híressége volt a 1240 akós nagyhordó, melynek úrtartalma 67 332 liter volt. 1870-ben Zichy gróf javaslatára a földművelésügyi minisztérium vincellériskolát létesített Diószegen. Zichyék üzleti kapcsolatban álltak a champagne-i dombvidéken fekvő châlons-sur-marne-i részvénytársasággal. E kapcsolat révén 1871-ben a kínai császárnak 200 üveg aszúbornak expedáltak a diószegi uradalom pincéjéből. Ezt a virágzó szőlőkultúrát törte derékba a filoxerajárvány.

Elsőként az országban, 1896-ban a diószegiei emeltek szobrot Kossuth Lajosnak. A település értékei között tartják számon az 1700-as évek elején épült Zichy-kastélyt. Ám kulináris értékekkel is dicsekedhet Diószeg, a híres bakatorborral, hiszen az Érmelléket „Debrecen szőlőkertjének” tartják.

Itt, Diószegen született Diószegi Sámuel (1675–1713) református lelkész, költő, aki német egyetemeken is tanult. 1917-ben Diószegen született Mikecs László, tanár, néprajzkutató, a Pázmány Péter Egyetem, az Eötvös kollégium diákja. 1941-ben jelent meg *Csángók* című monográfiája. Szovjet hadifogságban, Tagaurogban halt meg 1944-ben. 2002-ben tartott népszámlálás szerint Bihardiószeg lakossága 9636 volt, ebből 5433 magyar, 3162 román és 1032 cigány.

1843. október-november táján Demjén Mihály színidirektor truppjában próbálta még a színészetet Petőfi, Diószegen is megfordultak. Később Kerényi Frigyeshez írt úti levelében írja le e tájon átélt nyomorúságát. A lánglelkű költő itt írta október 31-én a *Kis furulyám szomorúfűz ága* című versét. Innen indult gyalog Debrecenbe, amikor már minden reményét feladta a színi pályán. Később Szatmárra menet megállt érmelléki barátainál; Somogyi József barátjánál írta *Ivás közben* című versét, érkezés előtt levelében kérdezte, van-e jó bora és kolbásza, mert három napig fog nála vendégeskedni.

Killyéni András |

A svéd torna magyarországi úttörője

Preiszner Péter és a modern élet egészségre gyakorolt rossz hatása

„Mi

a tornatanításnak a célja? Elsősorban, legfelül – csak azután jön a többi – az egészség ápolása. Ellensúlyozni a modern életnek az egészségére gyakorolt rossz hatását, megismertetni tanítványainkkal azokat az eszközöket és módokat, amelyekkel ezek ellen a rossz hatások ellen sikerrel védekezhetnek.”

Napjaink világára is annyira aktuális ez a gondolat, amit Preiszner Péter a *Tornaügy* szaklap hasábjain megjelent *A tornaruháról* című írásában fogalmazott meg még 1909-ben. Egy olyan időszakban, amikor hasonló véleményekért a szakközönség is lenézhetett, kiutálhatott soraiból. Mert a századfordulón továbbra is a katonás fegyelem megtartásában látták a testgyakorlatok lényegét, semmiképp sem a mozgás örömeiben, az egészség ápolásában, a szabadság szeretetében. És sokan furcsállva olvasták Preiszner gondolatait, amikor azt hangsúlyozta: „Tanítványainknál mindig vigyázzunk arra, hogy tanítványaink örüljenek annak, amit a tornaórán csinálnak, hogy mindig szívesen jöjjenek oda.”

Az első világháborút megelőző két évtized tornaoktatásának egyénisége, színfoltja volt Preiszner Péter brassói tornatanító. Sport- és oktatási nézetei megelőzték korát egy olyan időszakban, amikor a magyar közoktatásban a tornatanítás nehézkesen zajlott, szakszerűen képzett tornatanítók és megfelelően felszerelt tornatermek és udvarok hiányában. Rajongott a svéd tornarendszerért, a játékokért, a szabad levegőn végzett gyakorlatokért, és mindezeket sikeresen ötvözte az Osztrák–Magyar Monarchia keleti szegletében, a brassói állami főreáliskolában.

Munkássága szerteágazó volt. Az iskolában „annyi lelkesedéssel, odaadással és önfeláldozással tanította a tornát, rendezte a játékokat, vezette

kirándulásokra az intézet tanulóit, s képezte ki kiváló atlétákká egy sereg tanítványát, hogy munkája és rendszere, szelleme és sikere messze az országban ismert és elismert lett.”¹

Aktívan részt vett a város magyar közösségi életében, titkára és művezetője (oktató és edző) volt a város magyar torna- és vívóegyesületének, kiváló ismerője és kirándulások túravezetője volt a Brassó környéki hegyekben, emellett cikkeket közölt a kor számos szaklapjában.

Az első magyar szakember volt, aki (saját költségén) Svédországba utazott, hogy a svéd tornarendszert tanulmányozza. A hathetes tanulmányút során ellátogatott minden nagyobb svéd városba, ahol tornaórákon vehetett részt, szakemberekkel beszélgetett, a sportinfrastruktúrát tanulmányozta. Hazatérése után a kint tanultakat beépítette a tornaórái menetébe, emellett az érdeklődő kollégáknak tanfolyamot rendezett. A világháború megszakította sportújíto munkásságát. Harcolt a bukovinai fronton, orosz fogságba esett, egészségi állapota megromlott a sziberiai fogolytáborban. Bár 1917 elején egy hadirokkantcserének köszönhetően hazaengedték, sohasem tért vissza Brassóba, egy prágai kórházban hunyt el. Egyike azon harminckét magyar testnevelő tanárnak, aki hősi halált halt az első világháborúban.

Preiszner Péter egy erdélyi testnevelő-dinasztia első tagja volt. 1900-ban vette feleségül Killyéni Etelka tanítónőt, három gyermeke született: Ilonka (1901), Imre (1902) és Pál (1915). Mindkét fia testnevelő tanári oklevelet szerzett. Preiszner – 1941-ben Killyénire változtatva nevét – Imre a bukaresti testnevelési akadémián szerzett oklevelet, itt tanított 1938-ig. 1939 és 1943 között a székelykeresztúri unitárius gimnázium igazgatója

Preiszner Péter brassói tornatanító
(1905 körül, családi hagyaték)

A Preiszner család: balról Preiszner Péter tornatanító, Imre, Preiszner Péterné Killyéni Etelka tanítónő, Preiszner Ilonka (1905 körül, családi hagyaték)

volt, ezt követően Székelyudvarhelyen oktatott nyugdíjazásáig. Az unoka, Killyéni Péter szintén a bukaresti testnevelési egyetemen szerzett oklevelet, majd atlétikaedzőként futott be sikeres pályát. Ma atlétikai emlékverseny, illetve a Kolozsvári Református Kollégium róla elnevezett tornaterme őrzi emlékét. A dédunoka, Killyéni András sporttörténész, jelen írás szerzője, a Magyar Olimpiai Akadémia tanácsának tagja.

A főreáltól a főreálig – Preiszner tanulmányai

Preiszner Péter 1875. június 29-én született Brassóban, apai ágon galíciai sváb, anyai ágon maksi székely felmenőkkel. Tanulmányait a brassói evangélikus szász alreáliskolában, majd az 1889/90-es tanévtől a brassói állami főreáliskolában végezte, itt érettségizett 1893. június 19-én. Ezt követően oklevelet szerzett Budapesten a Nemzeti Torna Egylet tornatanító-képző tanfolyamán, az 1893/94-es tanévben.

Preiszner már középiskolai éve alatt megszerette a sportot. Mikor ötödik

osztályos volt, akkor kezdődött az iskola új épületének az építése, majd egy évvel később elkészült az új tornacsarnok is, amely különálló épületként csatlakozott az iskolai infrastruktúrához. Szakképzett tornatanító hiányában a tornaórák megtartását az intézet tanárai között osztották el, a nagyobb osztályokat – így Preisznert is négy évig – Méhely Lajos, a természetrajz és földrajz tanára tanította.

Az 1893/94-es, illetve az 1894/95-ös tanévben a budapesti Magyar Királyi Tanárképző Intézet gyakorló főgimnáziumában alkalmazták gyakorló tornatanítóként. Nagy álma vált valóra, amikor 1895 nyarán a vallás- és közoktatási miniszter kinevezte őt a Brassói Magyar Királyi Állami Főreáliskola rendes tornatanítójává. Heti két-két órában tanította a tornát az intézmény összes osztályának, az V. és VI., illetve a VII. és VIII. osztályokat összeszvonva, emellett heti 4 órában tornajátékot szervezett, így első évében heti 16 órában oktatott. Emellett a brassói magyar torna- és vívóegylet 1896. január 28-án megválasztotta művezetőjének, titkárának, majd elnökének.

1909-től másodállásban a hosszúfalusi állami polgári fiúiskolában is tanított tornát.

A tornavizsgák és kiemelkedő tanítványai

Már első évében modern alapokra helyezte az év végi tornaversenyeket – ahogy akkoriban nevezték, a tornavizsgálatot. Mint később is többször megfogalmazta, véleménye szerint a vizsgán nem a csodás eredmények számítanak, hanem a diákok öröme, amely feltör a sport által. Bár az iskola anyagi helyzete nem engedte, Rombauer Emil igazgató jóvoltából három díjért versenyezhettek a diákok. „Az elsőt Inke György VII. osztálybeli, a másodikat Treiber Gusztáv s a harmadikat Dieners Oszkár VI. osztálybeli tanulók nyerték meg.”² Emellett bronzérmeket osztott a kiváló tornászoknak, illetve oklevelet mindazoknak, akik az év folyamán kiváló előmenetelt tanúsítottak.

Dieners Oszkár volt Preiszner első sikeres sportolója, aki érettségi után is versenyzett. Dieners az eperjesi kollégium jogakadémiáján folytatta tanulmányait, illetve az Eperjesi Torna és Vívó Egylet színeiben versenyzett, számos győzelmet aratva tornaversenyeken 1900 és 1901-ben.

Ugyancsak ekkor figyeltek fel az igen fiatal tehetséges sportolóra, Dáner Bélára. Dáner tornászként és atlétaként is fantasztikus karriert futott be, a Budapesti Egyetemi Atlétikai Club (BEAC) ifjúsági elnöke volt, az 1906-os athéni interim játékokon tornászként a minitacsapattal hatodik helyen végzett.

Az 1896/97-es tanév legfontosabb mozzanata a dévai kerületi tornaversenyen való részvétel volt. Egy ilyen kaliberű verseny számottevő feladatokat hozott a felkészülés, a költségek megteremtése, a szervezés, az utazás és a versenyzés szempontjából is.

Első lépésként Preiszner az év végi tornaversenyt szervezte meg, amely a nézők nagylelkűségének köszönhetően 115 forint tiszta jövedelmet hozott az iskola utazási alapjába. A dévai kerületi tornaversenyre 26 tanulóból álló csapattal indult útnak Preiszner Péter, illetve három kísérő tanár kolléga. Az út során a csapat számos érdekességet tekintett meg: Vajdahunyadon a várat, illetve az állami vasgyárat, majd Déva városát, illetve Nagyszebent, minden turistalátványosságával. A versenyen Loy János VI. osztályos tanuló nyert ezüstérmet mászásban, illetve Walther Frigyes VI. osztályos tanuló bronzérmet

futásban. Emellett több tanuló, illetve az intézet tornászcsapata is oklevélben részesült. Az igazgató pedig külön köszönetét fejezte ki Preiszner Péternek: „És köszönettel és elismeréssel tartozik az igazgató Preiszner Péter tornatanárnak, ki e négy napi kirándulás alatt nappalt s éjjelt a tanulókkal töltött s kinek kizárólagos érdeme, ha tanulóink magatartása s fegyelmezettsége mindenütt kellemesen tűnt fel.”³

Az ezt követő tanévek végéről elmaradhatatlan volt a tornavizsga. Számos alkalommal az iskola igazgatója is megköszönte Preiszner lelkes munkáját, kiemelte az iskola évkönyvében, hogy az esemény minden tekintetben jól sikerült, ami elsősorban az az intézet fáradságos munkájának érdeme.

Preiszner szoros munkaviszonyt ápolt kollégájával, Horger Antallal. Az 1900 nyarán megrendezett év végi tornavizsga versenybizottságának tagja volt a magyar–német szakos tanár is, aki később is segédkezett versenyek szervezésében. A kiváló nyelvész, a későbbi szegedi professzor Horgert elsősorban a József Attilával elhíresült konfliktusa miatt ismerik, mint az egyetem „fura ura”. Pedig a magyar oktatás egyik sokoldalú, kiváló szakemberre volt.

Az 1902. június 10-i verseny díjazottjai között találjuk Dávid Mihály V. osztályos tanulót. A pürkereci születésű Dávid Mihály a 20. század első éveinek kiváló magyar dobóatléta volt. Preiszner irányítása alatt lett kimagasló sportoló, így nem csoda, hogy érettségi után (1905. június) a BEAC színeiben versenyzett, és már ezen az őszön osztórák súlylökő bajnok lett. Kiemelkedő eredménye az 1906-os athéni interim játékokon elért második helyezés súlylökésben – ez volt Brassó és a Barcaság első dobogós helyezése egy nemzetközi sportversenyen.

A következő tanévben Preiszner megváltoztatta az év végi tornaverseny menetét, először kikerült a szertornázás a versenyszámok közül. „E műsort olvasó szakembernek bizonyára fel fog tűnni, hogy e vizsgáról a tornaszerek kizsorszorultak, amint hogy tornatanításunkban is tetemesen háttérbe szorultak. Régebben volt egy csapat kiváló tornászunk és sok tanuló, ki a tornaórát gyötrelmek tekintette, ma minden tanuló legkedvesebb órája a tornaóra.”⁴

Az 1903-as verseny másik érdekessége, hogy a díjazottjai között találkoztunk Csalótzky Károly és Honigberger Ernő (későbbi festőművész) nevével, illetve először győzött Dávid Mihály.

Csalótzky szintén Budapesten folytatta tanulmányait, remek eredményeket ért el gerelydobásban, diszkoszvetésben, tornában, illetve a már ismeretlen füleslabdadobásban és -hajításban.

1905-ben a brassói főreál csapata részt vett az év legnagyobb diákversenyén, a budapesti országos tornaversenyen. A verseny szervezése és lebonyolítása megmutatta, milyen magas szinten van a magyar sportélet: több ezer versenyző diák, a százezret meghaladó nézőszám, precíz rendezés. „Intézetünk tanulói a főversenyben nem vettek részt, elismerő oklevelet nyertek azonban a mintacsapat tornázásáért, egy-egy győzelmi oklevelet és 10-10 bronzérmeket pedig úgy a füleslabdajátékkukért, melyben a debreceni áll. főreáliskola csapatával mérköztek, valamint a kötélhúzás versenyében is, melyben a körmőcbányai áll. főreáliskola csapatját győzték le.”⁵

Sohasem törekedett arra, hogy csak a svéd rendszer szerint tanítson, hanem ötvözte ennek minden értékét a német rendszeren alapuló magyar módszerekkel.

Az 1906-os év végi versenyt Honigberger Ernő, az 1907-est Moór Gyula, míg az 1908-as és 1909-es kiírást Jánó Albert nyerte meg. Moór Gyula (1888–1950) a két világháború közötti magyar jogbölcseleti gondolkodás méltán elismert alakja volt. Tudósként európai rangú életművet hagyott maga után, pedagógusként jogásznemzedékeket tanított a szegedi és a budapesti egyetemen. Jánó Albert (1892–1968) budapesti szemézfőorvosként vált igazán híressé.

1911-ben tűnt fel eredményeivel Székes Oszkár, aki később a budapesti műegyetemen folytatta tanulmányait, s a Műegyetemi Atlétikai és Football Club színeiben ért el szép eredményeket az atlétika különböző számaiban (súlydobás, rúdugrás).

Sportnézetei

Okleveles tornatanítóként tanúja volt annak, amikor a 19. század végén Németországban vita indult a szakemberek között, hogy érdemes-e a német rendszerbe behozni a svéd tornát. A felek

végül megegyeztek: át kell venni mindazt, ami jó a svéd tornában, anélkül, hogy kimaradna az, ami jó a német rendszerben.

Ez a bölcs kiegyezés olyannyira meghatotta Preiszner Pétert, hogy eldöntötte, megvásárolja dr. F. A. Schmidt bonni orvosnak a svéd tornáról írott remek munkáját, a *Die Gymnastik an den schwedischen Volksschulen* című könyvet, melyben Schmidt egy svédországi, egy hónapon át tartó tanulmányút eredményeit foglalta össze. A németül anyanyelvi szinten beszélő Preiszner minden álma egy svédországi tanulmányút lett.

„Már megjelenése évében (1900) meghoztam e könyvet, áttanulmányoztam, s olyan hatással volt rám, hogy én e hatás alatt már 1900-ban két svéd padot csináltattam az iskolám számára, s azóta úgy a szabadgyakorlatok, valamint a szer és egyéb gyakorlatok tanításánál is amennyire csak lehet, e könyv szellemében járok el. A svéd pad azóta tanításomban éppen olyan szerepet játszik, mint akár a nyújtó, korlát vagy ló” – vallotta Preiszner egyik visszaemlékezésében.⁶

Második lépésként önszorgalomból megtanulta a svéd nyelvet, hogy amint mondotta, a megrendelt szakkönyveket olvashassa, megérthesse, s ne csak az ábrákat nézegesse. Sohasem törekedett arra, hogy csak a svéd rendszer szerint tanítson, hanem ötvözte ennek minden értékét a német rendszeren alapuló magyar módszerekkel. „Szenvedélyes szertornázó és tán (ha lehet) még szenvedélyesebb labdázó vagyok. Erőszakot kéne tehát tennem magamon, ha teljesen le akarnék térni erről a rendszeréről. Amit azonban, ilyen tanítás mellett tapasztaltam a svéd tornarendszerről, arról csak superlatívusban beszélhetek. Amióta a szabadgyakorlatokat ilyen modorban tanítom, sohasem tapasztaltam, hogy a gyerekek megunták volna azokat, az azonban nagyon gyakran megtörtént, különösen a felsőbb osztályok óráin és az egyesületben, hogy önkénytelenül tört ki belőlük; ejnye de jó volt!”⁷ – vallotta.

Hogyan használta Preiszner minden tudását a diákok oktatásának javára? Erről Rázsó Ferenc kolozsvári tornatanító számolt be, aki 1909-es konstantinápolyi útja során megállott Brassóban is, hogy megismerje – amint ő nevezte – a svéd torna nagy vezérét, Preiszner Pétert. Rázsó különösen tisztelte brassói kollégáját, aki nem várta meg a minisztérium lépéseit, és önkéntes alapon svéd tornatanítást hirdetett és rendezett az erdélyi kollégák számára.

Tornaóra a brassói állami főreálban, az órát Preiszner Péter vezeti (1905 körül, családi hagyaték)

Rázsót valósággal elbűvölte, amit a brassói állami reálban látott. „A gyerekek a legnagyobb örömmel jöttek a tornaterembe és a legnagyobb meglepéssel távoztak. Az óra lefolyása nagyon szépen simán ment, a tanulók a legnagyobb örömmel és minden ügyességükkel végezték a gyakorlatokat, meglátva rajtuk, hogy ők már megértették mesterük beszédét, hogy nem neki, hanem mindenki önmagának tornázik, s tudják, hogy avval csak a testnek és léleknek használnak.”⁸

A jó kedv, illetve az öröm, mint a torna tanításának alapja, számos cikkében megfogalmazásra talált. Hitt abban, hogy a tornatanító sikeres munkája elsődlegesen abban a jókedvben mutatkozik meg, amit egy diák átél órán, illetve az év végi tornavizsgán. Számos kritikát fogalmazott meg azon elvek ellen, hogy az évvégi tornavizsgára egész évben készülni kell, s ott a tökéletesen elvégzett gyakorlatok jellemzik a tanár minőségét. Preiszner szerint az év végi tornavizsga megmutatja, a tanár hogyan dolgozik a diákjaival, és a különböző tornagyakorlatok elvégzése után következő játékokban mutatkozik meg igazán az öröm, amelyet a diákok magukkal visznek vakációra is, és amelynek köszönhetően boldogan térnek vissza szeptemberben az iskolába.

Hasonlóan érdekes, ahogy Preiszner az osztályozás kérdéséhez viszonyult. Egy olyan időszakban, amikor a tornatanítók közül sokan úgy gondolták, hogy ez a szigor és fegyelem egyik legjobb eszköze, Preiszner véleménye itt is eltért, és az órán való részvételt helyezte előtérbe.

„Az első félévi osztályozás alkalmával minden osztályban egy kis beszédet tartok arról, hogy miért tornázunk

és hogy a tornából való osztályozást fölöslegesnek tartom, de miután meg kell ezt tenni, tegyük úgy, hogy senkinek kellemetlen ne legyen. Ezután megkérdezem minden tanulótól, hogy milyen osztályzatot akar s azt adok neki. Ez szól az egész évre. Ennek az eljárásnak az eredménye az, hogy tanítványaim nagy örömmel tornáznak úgy, hogy alig tudom őket kielégíteni. Az iskolaorvos által felmentettek száma évenként alig 5-6, s ezek is majdnem mind önként tornáznak. A tavalyi látogatás alkalmával a tornafelügyelő is kiemelte, hogy a tanulók rendkívül nagy kedvvel tornáznak. Nekem ennek folytán a tanítás nagy élvezet, mert fegyelmeznem sem kell.”⁹

Preiszner számos, a magyar testnevelést érintő kérdésben markánsan megfogalmazta véleményét. A huszadik század első évtizedének egyik alapkérdése a tornatanítók megbecsülése volt – már a megnevezés is a tanító terminust használta. Ekkoriban számos szakember gondolta úgy, hogy a legfontosabb, első lépés a tornatanári cím bevezetése. Preiszner e kérdésben az elsődleges prioritást ekképp fogalmazta meg. „Hogy annyi fizetést kapjunk, hogy ne kelljen mellékkereset után futkosni, hogy maradjon időnk arra, hogy tanulhassunk, magunkat tovább képezhessük s esetleg kis irodalmi működést is fejthesünk ki.”¹⁰

Hasonlóan visszatérő téma volt a magyar sportsajtóban a diákok öltözte tornaórákon. Számos iskolában ekkor még az iskolában viselt ingben és cipőben történt az oktatás, még a fővárosi nagynevű intézmények is ódzkodtak a sportfelszerelést bevezetni. Mikor a testnevelési szakfelügyelők megfogalmazták, hogy jó volna a tornaórán a kabátot levetni és tornacipőt húzni,

Preiszner ismét tollat ragadott, és megfogalmazta nézeteit.

„Soha még ez ideig meg sem engedtem egy tanítványomnak sem, hogy akár csak mellényben is tornázzék. Egész természetes dolognak tartják, hogy a tornaórán le kell vetni a kabátot, mellényt, gallért, nyakkendőt, és hogy a tornacsarnokban tornacipőt kell húzni. Ez így van télen úgy, mint nyáron. Egypár év óta pedig még tovább is megyek. Megengedem azt is, hogy akinek tetszik, levethesse az ingét is és mezít-láb tornázzék. Én magam vékony trikó nadrágban tornázom és tornacipőben, harisnya és alsó nadrág nélkül és olyan tornaingben, mely lyukacsos, hálószerű szöveteből van. Tanítványaim persze híven utánoznak.”¹¹

A svédturna rajongása elvitte őt Svédországba is

1908 szeptemberében, a svédturna tanulmányozása érdekében szabadságot és 600 korona ösztöndíjat kért, ám a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban elutasították kérését. Ekkor Preiszner úgy döntött, hogy amennyiben szabadságát jóváhagyják, vállalja önköltségen az utat. A hathetes időszakra megkérte brassói kollégáját, Ujsághy Józsefet, vállalja át óráinak megtartását, így minden feltétel adva volt egy pozitív elbírálásra, melyet hamarosan kézhez kapott, a megfelelő magyar és svéd ajánlólevelekkel együtt.

Preiszner ekkor földrajzkönyveket vásárolt, és nekikezdett az útiterv elkészítésének. „Február 26-ára állapítottam meg az indulás idejét s aznap este 10:26-kor, az aradi gyorssal is indultam. Fölszerelésemet a következőkből áll: ruhám szürke posztóból készült turistatöltőzet és kerékpár sapka. Útitászkám a turistaszák, ebben a szükséges alsó ruha és a könyvek. Zsebeim pedig tele mindenféle jegyzőkönyvekkel, igazolványokkal és – ezt nehogy elfelejtsem – 600 erős koronával.”¹²

Első megállója Berlin volt, rövid városnézést követően pedig Sassnitz kikötőjébe utazott, ahonnan hajóval a svéd kikötőbe, Trelleborgba érkezett, ahonnan útja egyenesen Malmöbe vezetett. Első levelét 1909. március 2-án küldte Malmöből, ezt követően már Lundból írt.

Érkezése után már tornaórákat hallgatott, csak ezután nézett szállás után. Másnap útja egy kiválóan felszerelt tornateremhez vezetett, ahol a svéd tornainfrastruktúrát tanulmányozhatta. Ezután a szomszédos Lund városába

utazott, ahol hasonlóan felszerelt tornateremben követhette a tornaórákat. Tanulmányozta, hogyan tanítanak a gimnáziumokban, hogyan készítik fel a tanító- és tanítónőjelölteket a tornaórák megtartására. Preiszner azonban felfigyelt arra, hogy a diákok minden órán sokat szaladtak, s a hideg ellenére a tornaterem ablakai mindig nyitva voltak.

A világháború kitörését követően a mozgósításkor Preiszner Péter tornatanító is szolgálatra jelentkezett a brassói 24. népfőlkelő ezredhez.

Preiszner útja Stockholmba vezetett, ahol megtekinthette az urak, illetve hölgyek számára rendezett jégkorongmérkőzéseket, majd egy síugróversenyt. Nyolc napon át számos tanítézetben követhetett órákat, tanulmányozta a felszerelést és ezek felhasználását, majd Göteborgba utazott, ahol meglepetésére újonnan felszerelt, illetve régi tornatermet is láthatott – ám mindkettőben hasonlóan értékes munka folyt.

Innen útja Helsingborgba, majd Dániába vezetett, ahol a fővárosban, Koppenhágában is elmerülhetett egy olyan rendszer tanulmányozásában, amely nagymértékben a svédturnára épült, ám már beépített számos német eszközt is. Útjának utolsó állomása a német főváros, Berlin volt. Ekképp értékelte a végén útját: „Tornatanító leginkább itt északon tanulhat, márpedig a magyar nyelvvel itt az ember nem boldogulhat. Legalább a német nyelvet beszélnie kell. De egy közmondás azt tanítja, hogy mindenki annyi ember, ahány nyelvet beszél. Egy másik közmondás pedig azt, hogy a jó pap holtig tanul, ami azonban áll a tornatanítóra is. Tehát nyelvet kell tanulni, nem pedig kártyázni és kocsmázni s aztán ki külföldre, hogy táguljon látóköriünk, gyarapodjék ismeretünk. Csak, ha ezt a tanácsot minél többen megfogadják, érjük el azt a célt, amire törekszünk, hogy t. i. a tornatanítói karnak tekintélye legyen, tantárgyunkat mindenki becsülje és szeresse. Ennek elmaradhatatlan következménye lesz aztán, hogy a fizetésünket felemelik, mert a munkánkat jobban megbecsülik s tán még azt a sokak által nagyon óhajtott tanári címet is megkapjuk.”¹³

Hazaérkezése után Preiszner azonnal munkához látott, és 1909 nyarán nagyszabású országos svédturna- és játéktanfolyamot tartott 24 kollégának, aki az ország különböző településeiről érkezett. A tanfolyam két hétig tartott, délelőtt svédturna-gyakorlatok elsajátítása, elméleti bemutatók hallgatása, illetve játékokkal való ismerkedésen volt a hangsúly, délutánonként kirándulásokkal tette Preiszner érdekesebbé az eseményt, bemutatva a Brassó környéki hegyek szépségeit. Nemcsak a svédturnában való jártasságát, de kiváló szervezőképességét is bizonyította Preiszner. „Mindegyike szebbnél szebb hely, amelyhez hozzájárult, hogy kedves vezetőnk, Preiszner Péter, ki az erdélyi havasokat töviről-hegyire úgy ismeri, mint talán senki egész Erdélyben, úgy rendezte azokat, hogy rövid ott tartózkodásunk alatt annyi szépet láttunk, hogy azt hiszem, a Brassóban eltöltött napokra soká-soká fogunk még visszagondolni.”¹⁴

A tragikus vég

Preiszner fényesen ívelő karrierjét megtörte egy hosszas betegség, illetve az első világháború. Az 1911/12-es tanév során súlyosan megbetegedett, felesége naplója szerint életét egy brassói orvos mentette meg. Hosszas gyengélkedés után felépült, megerősödött, a háború kitörését követően pedig szolgálatra jelentkezett a brassói 24. népfőlkelő ezredhez.

A világháború kitörését követően a mozgósításkor Preiszner Péter tornatanító is szolgálatra jelentkezett a brassói 24. népfőlkelő ezredhez. Népfőlkelő hadnagyként a bukovinai harctéren harcolt, amikor orosz fogságba esett. Apósa ekképp számolt be nehéz sorsáról a hosszúfalusi polgári iskola évkönyvében: „Preiszner Péter, mint a 24. honvéd zászlóalj hadnagya, a november 5-én és 6-án Kolomeánál vívott véres ütközetben orosz fogságba jutott; azóta a Bajkál közelében levő Berezovkában eszi a hadifoglyok keserű kenyerét.”¹⁵

Sokáig nem érkezett hír róla, majd egyre romló egészségi állapota miatt egy fogolycsere következtében hazaengedték. 1917 telén Prágába érkezett, ahol találkozhatott családjával, ám hamarosan, 1917. március 1-én elhunyt.

Szépréthy Béla igazgató ekképp búcsúztatta az állami főreáliskola évkönyvében. „Az erőtől duzzadó fiatalemberen azonban lassankint alattomos kórság kezdett elhatalmasodni. Az utóbbi években betegesked-

ni kezdett s ereje rohamosan fogyott. Egészségi állapota azonban mégis annyira javult, hogy a mozgósításkor ő is bevonulhatott mint népfőlkelő hadnagy. Parancsnoksága Kézdivásárhelyre rendelte, innen indult menet-századával 1914 őszén Bukovinába, ahol orosz fogságba esett. Transbajkalliában, a berezovkai fogolytábor lakója lett s az ott töltött két és fél év végkép kimerítette megfogyatkozott erejét, úgyhogy ez év tavaszán mint csere-rokkantat hazaküldték. De úgy volt megírva a sors könyvében, hogy többé ne léphessen hazai földre. Szerető nejeinek karjai közt lehelte ki lelkét a prágai kórházban s tetemeit is ott helyezték örök nyugalomra. Az életében nyugtalan, folyton a haladás, a tökéletesedés ideáljai után előre törő lélek már elpihent; teste idegen földben nyugszik, emléke itt él bennünk, kartársaiban és tanítványaiban, kik benne igaz barátot, szerető és megértő tanárt veszítettünk. Áldassék emlékezetel!”

Jegyzetek

- 1 Szépréthy Béla (szerk.): *A brassói Magyar Kir. Állami Főreáliskola harmincketedik évi értesítője. Az 1916–1917 tanév.*
- 2 Rombauer Emil (szerk.): *A brassói Magyar Kir. Állami Főreáliskolának tizenegyedik évi értesítője. Az 1895–96. tanév.*
- 3 Rombauer Emil (szerk.): *A brassói Magyar Kir. Állami Főreáliskolának tizenegyedik évi értesítője. Az 1896–97. tanév.*
- 4 Rombauer Emil (szerk.): *XVIII-ik értesítő a brassói M. K. Áll. Főreáliskoláról. 1902–1903. tanév.*
- 5 Szépréthy Béla (szerk.): *XX-ik értesítő a brassói M. K. Áll. Főreáliskoláról. 1904–1905. tanév.*
- 6 Preiszner Péter: *A svédturnáról. Tornaügy. 1908–1909, 26. évfolyam, 9. szám.*
- 7 Uo.
- 8 Rázsó Ferenc: *A svéd tornáról. Tornaügy. 1909–1910, 27. évfolyam, 9–10. szám.*
- 9 Preiszner Péter: *Osztályozás a tornából. Tornaügy. 1908–1909, 26. évfolyam, 11. szám.*
- 10 Preiszner Péter: *Tornatanító-tornatanár. Tornaügy. 1908–1909, 26. évfolyam, 10. szám.*
- 11 Preiszner Péter: *A tornaruháról. Tornaügy. 1908–1909, 26. évfolyam, 10. szám.*
- 12 Preiszner Péter: *Svédországi levél. Tornaügy. 1908–1909, 26. évfolyam, 14. szám.*
- 13 Preiszner Péter: *Berlini levél. Tornaügy, 1908–1909. 26. évfolyam, 16. szám.*
- 14 Achim Károly: *A brassói svédturna és játéktanfolyam. Tornaügy. 1909–1910, 27. évfolyam, 1. szám.*
- 15 Killyéni Endre (szerk.): *A hosszúfalusi internátussal kapcsolatos M. Kir. állami Polgári Fiú- és Léány Iskola értesítője az 1914–15. iskolai évről.*

Szucher Ervin

Magyar focistasors Olténiában

Amikor a bozgorozás helyett még az éljenzés volt divatban

Manapság, amikor az ország déli részén játszódó focimeccsekhez szinte a labdához hasonló kötelező kellékként hozzátartozik a szurkolói magyargyalázás, majdhogynem hihetetlennek tűnik, hogy negyven-ötven évvel ezelőtt az olténiai publikum a tenyerén hordozta a Craiovára, Scornicești-re, Slatinára vagy Râmnicu Vâlceára igazolt magyar focistákat. Sőt, a végtelenségig feszített fanatizmusa ellenére, az Erdélyből érkező ellenfeleket is képes volt tisztelni. Talán ezért is voltak képesek erdélyi magyar focirajongók nemcsak Puskáséknak, Albertéknak, Nyilasiéknak vagy Détáriéknak drukkolni, hanem Deselnicut, Țarălungát, Ștefănescut, Lungot, Balaci-ot és a többi craiovai bajnokot is a szívükbe zárni.

Ha

valaki azt hinné, hogy a második világhé-
gésig és a hivatlan vendégként az ország-
ra törő kommunista rendszer beköszöné-
sége Olténiában ismeretlen fogalomnak
számított az Erdélyben, Bánságban és a
román fővárosban, meg Ploiești-en vi-
rágkorát élő focisták, nagyot téved. Kiseb-
b csapatok az ország déli részén is felbuk-
káltak – főként Craiován –, az más kér-
dés, hogy sokáig még csak álmodni sem
mertek arról, hogy valaha is beleszólhat-
nak a nagyok dolgába. Az olténiai bánok
fővárosában 1921-ben egyszerre két klub
született: a sporttörténelemben helyen-
ként Craiu Iovan, máshol Craiovan néven
szereplő csapat, illetve a Rovine Grivița.
A Craiovától keletre lévő Slatinán rá egy
évre alapították meg az Oltult, a nyugat-
ra fekvő Szörényváron pedig 1928-ban
a Sborult. Az oltyánok első jelentősebb
megmutatkozásáig viszont 1943-ig és az
észak-erdélyi nagyágyúk ideiglenes ha-
zatéréséig kellett várni. A *Campionatul de
răsboiunak* nevezett 1943-as regáti, nem
hivatalos bajnokságot az FC Craiova, a Ro-
mán-kupát a CFR Turnu Severin nyerte.

A háború utáni újabb szárnybonto-
gatás első évtizedét követő időszakban
Craiova egyetemista csapata volt az,
amely a térségből erőre kapott, és Știința
néven szép pályát futott be a hazai élme-
zőnyben. A nap viszont 1970 után kezdett
igazából rámosolyogni az akkor már Uni-
versitatea névre keresztelt klubra. Felbuz-
dulva a craiovai példán, a környező me-
gyék székhelyén, Vâlceán, Szörényváron,

Târgu Jiun, Slatinán, majd legvégül Ni-
colae Ceaușescu szülőfalujában, Scorni-
cești-en is próbálkoztak az „U” nyomdo-
kaiba lépni. Azt, amit '80 után a Balaci,
Ștefănescu, Cărnătaru, Cîrțu és a többi
oltyán legény kivételes nemzedéke el-
ért a hazai meg a nemzetközi porondon,
nemhogy elérnie, még csak megközelíte-
nie sem sikerült a térség többi együttesé-
nek. A fővárosi két rivális, a Dinamo meg
a későbbi BEK-győztes Steaua is mindössze
a Craiova lakmározása után ülhettett
a gazdagok európai asztalához.

Az oltyán csapatok sikertörténe-
téhez vagy egyszerű fennmaradásá-
hoz néhány erdélyi magyar játékos is
hozzájárult. A második világhé-
gés alatt a csatársort a korábban a legendás
hírű temesvári Kinizsivel és Ripensiá-
val bajnokságot nyert Kovács Jóska és
Tóth-Bedő Gyuri erősítette, majd a há-
borút követő első évben a nagybányai
Telegdy Anti szerződött Craiovára. Va-
lamennyien egy-két, netán három évet
szántak az életükből az otthonuktól tá-
voli kalandra. A többség aztán hazatért,
de akadt, aki élete végéig maradt.

Krizsán, avagy egy üstökös berobbanása és zuhanása

Mint például a minden idők legter-
mékenyebb, Olténiában játszó erdélyi
magyar labdarúgója, Krizsán Zoltán.
Az 1955-ben Nagyváradon született fo-

Az oltyán csapatok
sikertörténetéhez
vagy egyszerű
fennmaradásához néhány
erdélyi magyar játékos
is hozzájárult.

Bálint László alatt nem megegedett meg a kispad, a barcasági szakember mégis szívesen emlékszik vissza az Universitatea élén eltöltött időszakra

cista 18 esztendősen mutatkozott be a nagybányai felnőtt csapatban, ahonnan egyetlen idény után, az 1974 nyarán történelme során először bajnoki címet szerző Craiova szemelte ki magának. Corneliu Stroe klubelnök egy cselhez folyamodva igazolta át az akkor még Zolikának számító fiatalembert: aláíratott egy félmondatos szándéknyilatkozatot, amelyet aztán kénye-kedve szerint folytatott. Magyarán átverte és aprópénzzel fizette ki a junior válogatott játékosát. Amit utólag Zoli sem bánt meg... Az apró, de rendkívül gyors és technikus jobbszélső már az új szezon első fordulójában bemutatkozott; Kolozsváron a sétatéri „U” ellen lépett be a 62. percben Balaci helyett. Ugyanabban az esztendőben hívták be először a válogatottba, ahol tíz év alatt – immár Crișan néven – negyvenhatszor öltötte magára a címeres mezt. Mindössze négyszer talált be az ellenfél kapujába, ám még így is rengeteg bosszúságot okozott az ellenfeleknek. „Élvezet volt nézni, amint cselsorozataival, a szélen összegabalyítja a védők lábát, majd pontosan ível, vagy betör a 16-os felületére, és úgy botlik meg valakinek a lábában, hogy a játékevezető habozás nélkül 11-est íté!” – jellemzi Zoli káprázatos játékát egykori csapattársa, Rodion Cămătaru.

Az egykori aranycipős gólkirály, valamint Zoli két másik csapattársával és barátjával, Silviu Lunggal és Sorin Cîrțuval az utóbbi főtéri cukrászdájában ülünk, és a régi szép időket próbáljuk feleleveníteni. Percek alatt kitapintható, hogy mindhármuknak ínyére van a feldobott téma és alanya, hisz a kifinomult

humorával, született intelligenciájával, idegennyelv-tudásával az érmelléki fiú hamar megkedvelte magát. A Craiova Maximának becézett '80-as évekbeli aranycsapat oszlopos tagjaiból folynak a Krizsánnal kapcsolatos történetek. A valóságos cirkuszi mutatványszámba menő műesései közül a leghatásosabbat 1980. október 15-én, az Anglia elleni vb-selejtezőn vetette be. „Amikor 1–1-es döntetlen felé haladt a mérkőzés, a 75. percben Zoli akkorát esett az ellenfél büntetőterületén, hogy a svéd Ericsson habozás nélkül a 11-es pontra mutatott. Olyan hitelesen csinálta az egészet, hogy még a mi csapatorvosunk is megjéjdt, és berohant a pályára! Hiába tiltakoztak és szitkozódtak az angol védők, a sípmester hajthatatlan maradt” – emlékszik vissza Cămătaru, aki Krizsán és Marcel Răducanu között a csatársor kezdőembere volt azon a felejthetetlen napon, amikor a társa által kiharcolt és Iordănescu által értékesített büntetővel a román válogatott 2–1-re diadalmaskodott. A Craiova egykori focistái most is elmosolyodnak, amikor eszükbe jut, hogy Krizsán edzése után miként gyakorolta egyik-másik védővel a műeséket. „Mít tegyek, autószerelő nem lehettem, mert ahhoz nem érttem. Az eséshez viszont igen” – látta be élete utolsó interjújában az apró kis futballzseni.

Persze óriási hiba lenne mindebből azt leszűrni, hogy Zoli egy huncut pottyás lett volna, aki sportot úz a játékevezetők átveréséből. Ellenkezőleg: csibészkedése mellett megküzdött minden egyes labdáért, sokat rohant fel s alá, és önzetlenül szolgálta a kapu elé érkező

társait. Gyermekeként többször csodálhattam meg élőben Marosvásárhelyen az ASA ellen játszani, és még gyakrabban láthattam a tévében. Amikor cserként pályára lépve, a Santiago Bernabeu százezres közönsége előtt Iribar lába között lótt be a román válogatott pontot érő egyenlítő gólját, 1975-ben, hat esztendősen még nem foglalkoztatott a foci. A dánok ellen, kapásból bedurrantott kapufás gólját is csak évtizedekkel később csodálhattam meg. Néhány évvel később Krizsánt és az akkor már Craiova Maximára nőtt csapatot viszont végigkövethettem az európai menetelésében. Előbb az 1981/82-es idényben, majd rá egy évre. Az 1982/83-as szezonban vívott negyeddöntőben egy győzelemmel felérő csodálatos gólt lőtt Kaiserslauternben, 3–2-re mérsékelve az adott pillanatban 3–0-ásra alakuló vereséget. Most is előttem van az a zseniális, külsős labdaátvétel, majd pontos durrantás. Találatával Zoli behozhatóvá tette a hátrányt, amit a visszavágón az Universitatea, ha nehezen is, de ledolgozott. A mérkőzés hajrájában Negrilă az elődöntőbe lótt a csapatát, amely végül a portugál Benfica előtt volt kénytelen fejet hajtani. A lisszaboni gól nélküli döntetlent követően Balaci szabadrúgása akár a döntőbe is röpítette volna a csapatot, ám a luzitánok montenegrói légiója, Zoran Filipović másként gondolta. A mérkőzés hajrájában a győztes gól ott volt Krizsán lábában. Csakhogy fordulatból, kapásból megeresztett lövése a keresztlécen csattant. Azon a kapufán, amelyről utólag állítólag kiderült, hogy mintegy öt-hat centiméterrel alacsonyabban feszült a kellesténél...

„Csapatorvosunk, Vasile Frînculescu doktor lemérte, ő mondta. Ha az a labda bement volna, Zolit nemzeti hősként ünneplik... Peches volt, mint aznap mindannyiunk. De még így is emelt fővel búcsúzhattunk” – nosztalgizik vendéglátónk, Sorin Cîrțu. A mérés másik szemtanúja, Nicolae Tilihoi volt a csapat beállós védekezője. Ma már egyikük sincs életben. Halála előtti, utolsó interjújában Krizsán egy másik gólhelyzetet emelt ki. Azt, amikor az első játékrészben, 1–0-nál Cămătaru egyes egyedül tört kapura, kicselezte a kétségbeesett Bentót, de belebonyolódott, egy védő utolérte, és mentett. „Cami, soha nem fogom neked megbocsátani az önzőségedet, azt, hogy akkor nem tetted át közepre, nekem!” – üzent a kórházi ágyáról társának és lelki barátjának.

A felejthetetlen elődöntőt követően Krizsán még egy idényt játszott Craiován, aztán egy esztendőre hazaruccant Váradra, majd ismét visszatért

Bálint László és az Universitatea Craiova kispadja

Olténiába. De nem a nagy öregjeitől megváló Craiovára, hanem Scornicești-re, majd Vâlcea-ra. „Még jó ideig játszhatott volna magas szinten, ha nem változik a labdarúgás. Akkoriban jött divatba a két ékkel való játék, így a klasszikus szélsők kikoptak” – állapítja meg sajnálattal Cîrțu, aki középcsatárként is megtalálta a helyét a kezdőcsapatban. Câmătaru egyike azoknak, akik megéreztek Krizsán és pontos ívéseinek hiányát. A válogatott derék középcsatára egymaga is képes volt becipelni a labdát az ellenfél kapujába, de nem felejt, hogy góljainak java Zoli fejre rajzolt beadásaiból született. Amikor a '70-es évek legkeményebb hazai bal bekkjétől, Vígh Józseftől azt kérdezték, ki volt a legfélelmetesebb ellenfele, habozás nélkül Krizsánt nevezte meg. Az érsemjéni születésű egykori válogatott most sem vélekedik másként. Aki ismeri Józsit, tudja, milyen csúf szája van. Amikor beszélgetésünk során Krizsánra terelődik a szó, teljesen megpuhul. Valóságos ódákat zeng arról a fiúról, aki számtalanszor megkeserítette az életét. Egyenesen világklasszisnak nevezi a néhai kis szélsőt, aki átlagon felüli játéktelligenciájával, robbanékonyságával és bátorságával vívta ki a társak és az ellenfelek tiszteletét. „Azt mondják, hogy a barna gyerekek féltősek. Zoli, akiben volt egy kis vonó, ennek az ellenkezője volt: vakmerő a végtelenségig. És nem csak hazai pályán, idegenben is!” – állítja Vígh.

Krizsán Zoltán érmelléki vagánysága nem csak a pályán mutatkozott meg; azon kívül is tudta, miként kell jó szöveggel és szép mosollyal valakit

levenni a lábáról. Nemcsak a magyar és román nyelvet ismerte, de már ifjúkorában folyékonyan beszélt angolul és olaszul. Ami, ha jól belegondolunk, abban az időben, amikor a rendszer az orosz nyelvet próbálta a fiatalok agyába sulykolni, kivételes erénynek számított. Cîrțu nevetve ismeri be, hogy Zolinak köszönhetően vette rá magát, hogy megtanuljon angolul. „Cipruson voltunk, ahol esténként ő flottul csapta a szelet a szebbnél szebb táncoslányoknak, én meg jóformán meg se tudtam mukkanni” – mosolyodik el. A Nagykároly melletti román családból származó, de magyarul is tökéletesen beszélő Silviu Lung is nagyjából Krizsánnak köszönheti, hogy nem felejtette el a nyelvünket. A '80-as évek legjobb hazai hátlőre Craiován jóformán mindössze a csapattársa segítségével csiszolhatta a nyelvtudását, amit, mint mondja, nap mint nap meg is tett.

Krizsán Zoltán érmelléki vagánysága nem csak a pályán mutatkozott meg; azon kívül is tudta, miként kell jó szöveggel és szép mosollyal valakit levenni a lábáról.

Csukája szegre akasztása után a craiovai csapatba üstökösként berobbánó apró szélső szinte teljesen kikopott a futball világból. Csapattársai elégánosan fogalmazznak, amikor azt mondják,

hogy Zoli az az embertípus volt, aki mindig csak a mának élt. Olyannyira, hogy bár nagyon jól keresett, sosem volt pénze. Pedig még csak nem is magára költötte. Câmătaruék egy bizonyos nőszemély nevét emlegetik, aki mindebből kiforgatta, földönfutóvá tette Zolit. Aki előtt még a válás után sem szállt fel a rózsaszín köd.

Aki megélte a vasárnapi rádiós összekapcsolásokat, emlékezhet Sebastian Domozinára és csupaszív élő közvetítéseire. Szinte nem volt mérkőzés, amelyen ne kellett volna valamiért kiemelnie Krizsán sziporkázó játékát. A rendkívül népszerű rádiós sajnós ma már az égi pályák széléről közvetíti a vele együtt távozók mennyei mérkőzéseit. Él viszont Ion Jianu, aki több könyvet is írt Craiova futballhőseiről. A 2004-ben megjelent *Patimile lui Crișan* címűt kimondottan az azelőtt egy évvel távozott apró kis szélső emlékének szentelte. Jianu elismeri, hogy Zoli egy rendkívül okos, művelt, jólelkű fiú volt, akit nem csak a futballpályán lehetett megcsodálni, gyakran felbukkant színházi előadásokon, meg egyéb kulturális rendezvényeken. Craiova szerette, és ő is szerette a várost. Csakhogy, amint a könyv címe is jelzi, volt két szenvedélye. „Sajnos túl jó viszonyt ápolt Bacchusszal. De akadt egy ennél nagyobb gondja is: a felesége. Nagyon szép nő volt, és ezt mindenki tudta. Sajnos túl sokan. Mire rájött, és elvált, talán már késő volt” – magyarázza sokat sejtetően az író, aki a '80-as években egyszerű, de megrögzött szurkolóként követte Krizsán és csapata menetelését. Csak a forradalom után lépett be a sajtóba, és vágott az irodalmi és sport tematikájú könyvek írásába. Mint meséli, Balaci – aki maga mellé vette segédedzőnek az arab világba – többször próbált segíteni egykori csapattársán és barátján, mint ahogyan mások is. Csak hát már nem volt, akin. Krizsán fiatalkori bohémisége önpusztító életmódba csúszott át. A valamikori Gigi Amoroso, ahogyan szívtipró kalandjai miatt a kollégái becézgették, egy életunt, házsártos koravénemberré változott. Elvált, hányódott, nélkülözött, betegeskedett. Fittyet hányt az orvosok figyelmeztetésére, hidegen hagyta a segítőkész barátok aggodalma, inkább a pohár fenekét nézegette. És cigizett, egyre keményebben szívta, hisz, mint egyszer bevallotta, ezt tette már 14 éves kora óta, edzés előtt, edzés után, a mérkőzések szünetében, és nemegyszer a kispadon. Közben hol Craiován, hol Marosvásárhelyen TBC-vel kezelték. Pontosabban kezelték volna, ha betartja az előírásokat, és időnként nem szökik el

Az FC Olt csapata 1984-ben. Tapasztó István (középső sor, balról az ötödik), 1984-ben védte a scornicești-iek kapuját

a kórházból. Ahányszor lelépett, Nagybányáig meg sem állt; itt az édesanyja várta, de az ő szép szavára sem hallgatott. Az egykor ünnepeelt futballista, a pálya jobb szélén föl-alá futó Krizsán Zoltán a halálába rohant. A rég letűntnek hitt kór, a kezelhető tuberkulózis 2003. október 14-én végzett vele. Alig 48 évesen. Maradtak az emlékek, néhány tévéfelvétel (a sok közül), és két könyv. Jianu említett kötetével szinte egyidőben még született egy Ilie Dobre tollából: az *Irezistibila extremă*, azaz az Ellenállhatatlan szélső. No meg két fiúgyerek, a Crișan-féltestvérek. Egyikük Craiován született, és Zoltan Robertnek hívják, a másik Pitești-en jött világra, és a Zoltan Eduard nevet viseli.

Weissenbacher: egyetlen, de felejthetetlen esztendő

Három évvel Krizsán eligazolása után egy másik magyar játékos érkezett Erdély északnyugati részéből. Egyetlen idény erejéig, az 1987/88-as szezonban a nagybányai származású Weissenbacher Antal az „U”-nál rúgta a bőrt. Nem sokat, mindössze kilenc mérkőzésen. A BEK-győztes Steauától igazolt balhátvéd ugyanis egyik mérkőzésen izomszakadást szenvedett. Ennek dacára kellemes emlékek fűzik a városhoz és csapatához. Még akkor is, ha az élő legendák, mint például Ștefănescu,

Balaci, Krizsán, Țicleanu, Donose, Cămătaru, Ungureanu már vagy kikoptak a keretből vagy a két fővárosi militarizált klub egyikéhez igazoltak. Mint például az utóbbi, akit a Steaua épp a Bărbulescu és a Weissenbacher posztjára szemelt ki. „Katonacsapatnál lévén, nem kérdeztek, hogy akarok-e menni Craiovára, vagy sem. Elcseréltek a válogatott védőjével, Ungureanuvál, de különösképpen nem bántam, hogy az Universitateához kerültem. A híres Craiova Maxima fele ekkorra már kicserélődött, de még mindig ütőképes csapatnak számított, amely a nemzetközi kupasorozatban is állta a sarat. A közönség meg egyszerűen fantasztikus volt, élt-halt a fociért” – emlékszik vissza a valamikori kőkemény védő. Mint mondja, mindenkivel jó viszonyt ápolt, miközben Geolgăuhoz, Irimescuhoz és Lunghoz baráti viszony fűzte. Utóbbinak még szobatársa is volt; tiszteletből a többiek előtt románul beszélték, egymás közt viszont magyarul folyt a társalgás. Egyébként Tóninak sem volt soha semmiféle gondja a nemzetisége felvállalása miatt. Hacsak azt nem számítjuk, hogy a bukaresti sajtó a vezetéknevét Weissenbacherre németesítette, a keresztnévét meg Antonra románosította. Az 1989-es rendszerváltás után Németországba emigrált, ahol mindmáig megmaradt Weissenbachernek. Magyar sz-szel.

Tóni előtt egy másik steauás balhátvédnek is megadatott, hogy az FC Oltnál játssza el hattyúdalát.

A huszonnégyszeres válogatott Vígh Józsefről 1980 nyarán mondott le a katonacsapat. Az akkor 34 esztendőes „obitosnak” viszont esze ágában sem volt Scornicești-re szerződni – és ezt közölte is hümmögő feletteseivel. Az olténiai falu helyett inkább Marosvásárhely civilizációját választotta. Még olyan körülmények közt is, hogy az Oltnál a pénz túlcserélődésig folyt. „Scornicești-en aranyéletem lett volna. Nem kellett volna izgulnom, hogy kiesünk vagy sem, esténként kártyázok vagy römizek a többi »bentlakóval«, a pénz meg amúgy is dől. De engem nem ilyen fából faragtak! Tudatában voltam annak, hogy nem az én szókimondó kuruc természetemnek való Ceușescu szülőfaluja, ezért nemet mondtam. Elvégre mi a fene keresnivalóm lett volna a kukoricatábla mellett?!” – eleveníti fel a Scornicești-hez fűződő nem létező kapcsolatát az ASA-t választó Vígh.

„Átmeneti” magyar edzők

A craiovai csapatnak magyar edzői is voltak. Ha nagyon rövid ideig is, de 1996-ban az oltyán gárdánál dolgozott a Steaua tíz évvel azelőtti sikerkövácsa, Jenei Imre. A partiumi szakember, aki a hazai bajnokságból csak a Steauát, az FC Bihart és a CS Târgoviștét edzette, többszöri felkérés után, 1996-ban adta be a derekát, és Craiovára szerződött. Munkájára nem volt panasza, a déli szurkolók hamar a szívükbe zárták, mi több, „olyán útlevéllal” is megajándékozták. Ion Jianu szerint nemcsak hogy szerették a Zsilmenti városban, de óriási reményeket is fűztek hozzá. A Mester, mint mindig, ezúttal is komolyan vette önmagát, hosszú távra tervezett, és munkájának eredménye már az első forduló után megmutatkozott. „Óriási nyereség lett volt Craiovának, ha itt marad” – sóhajt fel Jianu. A politika azonban keresztülhúzta az oltyánok és edzőjük terveit. Jeneit 1997-ben Bukarestbe, a sportminisztériumba szólította a (párt)köteleesség. Számára egy teljesen új pozícióból, államtitkárként próbálta egyengetni a hazai sportéletet. Aztán egy szép napon megelégtelt felettesei helyben topogását és a sok papírtologatást, és 1999-ben visszatért a kispadra. Nem új, hanem régi nagy szerelméhez, a Steauához.

„Azon túl, hogy szakmailag felkészült volt, Imi bácsi egy kiváló pedagógus és igazi úriember volt. Mindenki tisztelte és szerette. Amikor idekerült,

Az 1980-as évek elején a fénykorát élő Universitatea Craiova és érmelléki szélsője, Krizsán Zoli (az alsó sorban balról a negyedik)

hívott másodedzőnek, de elutasítottam, mondván, hogy túl sokan lennének, ugyanis két volt csapattársam, Tilihoi és Irimescu is ott volt már mellette” – eleveníti fel a közel három évtizeddel ezelőtti történetet Lung. Szerinte azért is szerette mindenki Imre bácsit, mert az a típusú ember, aki az égvilágon senkit meg nem sértene. Mégis úgy érzi, amíg a válogatott élén volt, Cămbătaruval szemben igazságtalan volt, amikor az 1990-es olasz vb-n végig mellőzte. „Nem, nem! Nem úgy volt – vág közbe az érintett. – Ott lényegében jóformán nem is ő irányította a csapatot. Míg Imi bácsi egy-két perces beszédeket tartott nekünk, Cornel Dinu, aki államtitkárként csinált helyet magának a küldöttségben, egy-két órán át nyomta a szöveget. Olaszországban az volt a tét, hogy minél több román focistát adjanak el, lehetőleg a legjobb áron. Én már benne voltam a korban, a nálam fiatalabbak vonzóbb portékának bizonyultak.”

A közelmúltban a brassói születésű Bálint László is engedett a csábításnak. Sokáig nem bírta, mire megmelegedett volna alatt a kispad, az oltyán klub vezetői nyolc hét után ajtót mutattak. Ha belegondolunk, hogy egy évvel később Eugen Neagoé a bajnokság második játéknapiját követően – egy győzelem és egy döntetlen után – menesztették, megértjük, mennyire türelmetlen emberek az oltyánok. Ennek ellenére Bálintban nem maradtak tuskék, és, amint nyomatékosítani próbálja, ha a

közönség olykor ki is fütyülte, nem a származása miatt tette.

Onuțan, a scornicești-i magyar, akiért Ceașescu előtt is kiálltak

Míg Craiovára a magas szintű teljesítményért és egy esetleges egyetemi oklevélért, Scornicești-re a busás fizetésért igazoltak a futballisták. Az ASA szélső védője, a mindkét oldalon megbízható Onuțan Karcsi, egyéves nagybányai kitérővel, 1981 nyarán érkezett az Olt megyei településre. A klubvezetőség azelőtt nevezte ki a csapat élére a komoly edzői múlttal és tekintéllyel rendelkező Florin Halagian (ismertebb nevén: a Tanár), akinek eltökélt szándéka volt egy új, ütőképes csapat összerakása. A sepsiszentgyörgyi születésű hátvéd számára az örmény mester személye és szava kellő garanciát jelentett arra, hogy az ország déli részébe szerződjön. „Ott igazi profinak éreztem magam. Minden, amit szemünk-szánk kívánt, biztosított volt. Ha zsebpénzre volt szükségünk, kaptunk, ha autóra való kiutalás kellett, egyből jóváhagyták. Előfordult, hogy Pițurcă, Bumbescu vagy Cățoi nyavalygott, hogy miért késik egy-két napot a meccsprémium. A harmadik napon helikopterrel küldték. Egy hónap alatt húszezer férőhelyes stadiont építettek!” Sólyom, Bölöni, Ispir, Hajnal egykori csapattársa két és

fél évet töltött Nicolae Ceaușescu szülőfalujában, amit úgy élt meg, mintha egy folytonos felkészítő táborban lenne. Nem bánta meg, hisz a pénz csak úgy dőlt, a csapat meg menetelt a bajnokságban. A Dinamo és a Craiova után, '82 nyarára óriási meglepetésre a Corvinullal együtt 39-39 pontot gyűjtött be, megelőzve a Sportul, a Steauát és az FC Argeșt. Csak a gyengébb gólaránya miatt maradt le a dobogóról és a nemzetközi kupaszereplésről. „A stadion lelátói alatti saját szállodánkban laktunk, éttermünkben ettünk, délelőtt, délután edzettünk, napközben pihentünk, este társasjátékoztunk vagy videóztunk” – idézte fel a „régis szép időköt” Onuțan.

Karcsiról mindenki tudta, hogy magyar, de ez senkit nem zavart. Végig tisztelet és megbecsülés övezte. A fiúk egyből befogadták, mert játéktudásával és tapasztalatával rendkívül hasznosnak bizonyult a védelemben, odaadásával, folytonos mosolyával és közvetlenségével egy igazi társra találtak. Már az első napokban Carolicának kezdték becézni, és a mai napig így emlegetik. De bármilyen jól érezte magát magyarként az ország déli megyéjében, egyszer csak megfagyott benne is a vér. A hazlátogató diktátor helikoptere a foci pályán szállt le, így a klubvezetőség bemutatta Ceaușescunak az FC Olt megvalósításait, terveit, valamint az új igazolásait. „Fel voltunk sorakoztatva, az öreg mindannyiunkkal kezét fogott, érdeklődött erről-arról, de amikor hozzám ért és bemutatott nekem, azt hitte, hogy rosszul hall. Rákérdezett, és másodjára is elmondták: Onuțan Carol, Marosvásárhelyről. Ekkor Halagianhoz fordult: »Te bozgorokat hozol a csapatomba?» Pontosan ezt a szót használta: bozgorokat. A Tanár kivágta magát; elmondta, hogy őt nem foglalkoztatja a játékosok nemzetisége, csak az érdekli, ki mit nyújt a pályán” – elevenítette fel a nagyon kevés kellemetlen oltniai élmények egyikét Onuțan.

Karcsi egyébként mindenkiel özszebarátkozott, a legközelebb mégis Gheorghe Iamandi, a csapat Tulcea-ról igazolt középcsatára és a dinamós ifi múlttal rendelkező Aurel Mincu állt hozzá. Előbbi szobatársa volt a „végtelen kantonamentben”, utóbbit hosszú évekkel azelőtt, a korosztályos válogatásban ismerte meg. „Érdekesen beszélt románul, de jól megértette magát. Az oltyánok kissé fura elveket való emberek, de Carolică nemzetiségéért soha nem problémáztak. Kettőnk nemcsak a futball, a vallás is összekötött. Római katolikusként egyik évben én hívtam

Krizsán Zoli (elől, széttárt karokkal) valóságos csodákra volt képes a pályán. Képek: a szerző gyűjtése

meg Bukarestbe a feltámadás ünnepére, az egyik következő húsvéton meg ő csalogatott Vásárhelyre. Rendkívül kedélyes, ám ugyanakkor érzékeny ember volt” – emlékszik vissza Aurel Mincu. Amikor a többiek cukkolni akarták, a Vígh Jóska ellen elkövetett, gyilkosnak minősített belépését emlegették fel, amellyel Onuțan szó szerint hosszú időre taccsra tette a Steaua és a válogatott játékosát. Meg, tegyük hozzá, önmagát is kiírta az ASA keretéből.

A három jó barát útja aztán elvált: 1983 nyarán Iamandit elszippantotta a Dinamo, amellyel később bajnoki címet és Román-kupát nyert, Karcsi később hazatért Erdélybe, Aurel Mincu pedig visszament Bukarestbe, a Rapidhoz. Hármuk közül csak a két egykori regáti focista él; Onuțan Karcsi 67 évesen „eligazolt”.

Tartalékként – tejbenvajban fürdetve

Nem sokkal „Carolică” távozása után, 1984 nyarán az FC Olt a marosludasi Tapasztó Istvánt is „sorozta be”. Miután az 1979/80-as bajnokság tavaszi idényét az ASA kapujában töltötte, Tapi megharagudott a mindegyre csak ígérgető vezetőségre, és visszatért Ludasra. Jó ideig úgy tűnt, tehetsége ellenére végleg a C-divízióban ragad. Csakhogy 1983 decemberében a Román-kupában a helyi Mureșulul összesorsolták az első liga egyik legerősebb együttesével, a Sportul Studențesc-kel. Harmadosztályos csapatként a ludasiak nagyon jól állták a sarat; a kapusok bravúrijainak köszönhetően az egymással szembenálló együttesek hálójára 120 perc után is érintetlen maradt. A 11-es lutri a fővárosiaknak kedvezett. A vendégek és a Bukarestből érkezett újságírók azonban megjegyezték maguknak Tapasztót, a Marosvásárhely

által talán túlságosan könnyelműen elszalasztott hálóőrt. „Teltek-múltak a hónapok, már el is felejtettük a Mircea Sandu, Iorgulescu, Cazan és társaik ellen játszott kupameccset, amikor egy óradnai bajnoki után megkeresett az FC Olt alelnöke, hogy át szeretnének igazolni – meséli Tapasztó. – Így 1984 nyara már Scornicești-en talált. Nițu és Barba mellett nem sokat védtem, de elmondhatom, hogy olyan csapattársaim lehettek, mint a Craiova Maximából Scornicești-re száműzött Balaci, Krizsán Zoli, Donose... Előbbi, aki abban az időben az ország talán legtehetségesebb futballistája volt, rendkívül szerény és barátságos volt, mindenkit egyformán kezelte, senkit nem nézett le. »Ha jobb lennék nálatok, akkor máshol játszanék« – mondogatta.” Ahogy fogalmaz, egy évig őt is tejbenvajban fűrésztözték, aztán Prepelitával együtt a megyeszékhely B-osztályos csapatához, Slatinára irányították. Ott sem volt hosszabb élete, mert a ludasiak azal nyaggatták, hogy térjen haza, mert fel szeretnék juttatni a Mureșulul a B-be. Hazatért, de a feljutás hiú ábránd maradt. Prepelitával még volt egy közös kalandjuk: a tehetséges Cașuba játékosának megszerzése fejében a scornicești-i vezetők Suceavára küldték. Mire az FC Olt két játékosa beleszokott volna a bukovinai életbe, Cașuba meggondolta magát, és úgy döntött, inkább focizik a másodosztályban, mintsem Scornicești-en tengesse az életét. „Jó volt Tapival meg Karcsival egy csapatban játszani. Előbbi kevesebb, utóbbi több időt töltött Scornicești-en, de mindkettőn meglátszott, hogy ha zsoldosként is szerződtek ide, szívet-lelket beleadnak a fociba. Kár, hogy Crișan Zolit csak ellenfélként fogadtam ki, mert róla is tudom, hogy nagyszerű ember volt. Isten nyugtassa” – jellemzi társait a jelenleg Vâlceaán élő Constantin Prepelitá. Abban a városban, ahol 34

évesen akasztotta szegre csukáit a válogatottban is megfordult kiváló csatár, Hajdu Janika. A háromszéki születésű focista azok után nyomott le három évet a Chimiánál, miután kilenc esztendőig a Dinamo színeiben keserítette ellenfelei életét. A bukaresti csapattal szerzett három bajnoki cím és egy Román-kupa mellé 1973 nyarán Râmnicu Vâlcea – akkor még B-osztályos – csapatával is elhódította a kupát. E mellett ő is „bevészte” nevét az oltyán klub történetébe és szurkolóinak a szívébe.

Erdei Zoltán, akinek a Rapid-mecsek megpecsételték az életét

Az olteniai magyar footballvilágnak még volt egy szakmailag elismert, és Krizsánhoz meg Onuțanhoz hasonlóan időnap előtt az örök futballpályákra igazolt képviselője. Az 1950-es születésű Erdei Zoltán a slatinai másodosztályos csapatban tűnt fel, de nem védőként, hanem csukája szegre akasztása után, A divíziós játékvezetőként került be Olt megye és egyben az ország footballtörténetébe. A nagyváradi születésű sípmester nem sokkal az 1989-es fordulat után, a giulești-i stadion vulkánjában mutatkozott be az első ligában. Szerencsétlenségére nem csak élete első, hanem utolsó mérkőzésén is a Rapid ellen bíraskodott. Mégpedig 2005-ben Ploiești-en, ahol a házigazdák vezetői gondoltak egy nagyot, és tíz év után újrajátszották az 1995-ös Rapid elleni kupadöntőt. Azt a bukaresti mérkőzést, amelyet a Petrolul a büntető párbaj után ugyan megnyert, de ha a 11-esek lutrija fordítva sül el, az eredmény játékvezetők lelken száradt volna. Pontosabban a vâlceai Ioan Crăciunescuén és a szomszéd megyéből érkező magyar partjelzőjén. Történt ugyanis, hogy 1-0-ás ploiești-i vezetéskor a 87. percben a két spori (szleng, a sporttárs szó rövidítése, jelentése általában: játékvezető – szerk. megj.) nagyvonalúan eltekintett attól, hogy négy bukaresti játékos is lesen várta a labdát, és szemrebbenés megadta Chiriță gólját, ezzel lehetőséget biztosítva a Rapidnak, hogy hosszabbításba mentse az elveszettnek tűnő kupadöntőt. Bár akkor és ott tüzet okádtak a Petrolul vezetői, tíz évvel később, az öregfiúk mérkőzésére ugyanazt a bírót hármast hívták meg. Az újrajátszott döntő után azonban Erdei mellkasi fájdalmakra panaszkodott; beültették a mentőautóba, ahol hirtelenjében agyvérzéssel diagnosztizálták. Mire a kocsí a kórházba ért volna, a slatinai partjelző két szívinfarktuson ment

keresztül. Pontosabban egyen. A második útját állta. Szűk 55 esztendőre szabott élete útját.

Bozgorozás helyett éljenzés

A magyar játékosok és edzők elfogadása és tisztelete nem csak a vezetőknél, edzőknél és csapattársakon múlt – a közönségre döntő szerep hárult. Az oltyánok istenítik azt, akit szeretnek. Akit meg nem, annak pokollá teszik az életét. Bozgorozás és boangyenezés ez előtt fél évszázaddal is létezett, de nem mindig feltétlenül rosszálló szándékkal. Magyarellenes skandálásokat viszont egyetlen olteni elöljárótól sem lehetett hallani. Mi több, a helyszíni beszámoló szerint 1979. november 25-én a marosvásárhelyi csapatot például az ASA, *bun venit la Slatina!* rigmussal fogadta a scornicești-i csapat tízezer fős szurkolótáborába.

Negyvennégy évvel később, 2023. január 29-én Andrei Chivulete a craiovai szurkolók folytonos magyarellenes skandálásai miatt a 36. percben lefújta a Sepsiszentgyörgyön játszódó Seps OSK – FCU Craiova 1948 bajnoki mérkőzést xenofób megnyilvánulások miatt, méghozzá a hazai labdarúgás történetében először. A román futballal egyetemben ilyen hatalmas civilizációs visszafejlődés történt volna a nézők fejében is? – merül fel a kérdés. „Nem azok a vérbeli drukkerok, akik mindig cirkuszolnak, és ennek más issza a levét. Szerintem azok az igazi szurkolók, akik elhosszúak a nejük, a gyermeküket vagy az unokájukat a mérkőzésre, megtapsolják kedvenceiket és ellenfeiket, együtt énekelnek és ünnepelnek a többi nézővel” – állítja Silviu Lung, miközben az asztaltársaság másik két tagja, Cîrțu és Cămătaru is helyeslően bólogat. Mégis mind a négyünknek az az érzése, hogy a vérbeli szurkolók az ő, a Jeneiek, a Krizsánék, az Onuțanék nemzedékével együtt már rég a stadionon kívülre szorultak.

Nemcsak a meccset, a szurkolókat is élmény volt nézni

A kommunista diktátor scornicești-i csapatát – saját drukkertáborán kívül – senki nem szerette, a Chimia hidegen hagyta a Râmnicu Vâlcea-n kívüli rajongókat, az élményfocit játszó Craiovanak viszont országsszerte rengeteg szurkolója volt. A váradiak és bányaiai

főként Krizsánéért, a károlyiak és a szatmáriak Lungért tartottak az Univerzitateával. A legtöbben azért szerették a craiovai csapatot, mert a Steauától és a Dinamótól eltérően nem harácsolta össze az ország legjobbait. A térség tehetséges oltyán legényeit vonzotta be, miközben ifjúsági központjában szinte futószalagon termelte a jobbnál jobb focistákat. Az „U” eredményei a magyar focirajongókat sem hagyta hidegen: a legtöbben a rádiókészülék mellől, és nagy ritkán, amikor megadatott, a tévé elől szurkolták végig Ștefănescu, Balaci, Tilihoi, Beldeanu és társaik hazai és főként nemzetközi kalandjait. Keveseknek megadatott, hogy személyesen is jelen legyenek a negyvenéves Central rendszerint zsúfolásig megtelt lelátóin.

Mindenki civilizáltan szurkolt, csak az tűnt fel, hogy az emberek másként tökmagoznak, mint mifelénk, Erdélyben.

Ráduly Tamás katonaként került az olteni bányászvárosába, ahol vasárnaponként kötelező volt az egykori Științanának szurkolni. „Az oltyán nép, az egy külön fogalom. De amit a lelátón művelt, az csodálatos! Ennyire fanatikus embereket sehol nem láttam, az egész Dolj megyében mindenki élt-halt a futballért és a craiovai csapatért. Számomra óriási élmény és ajándék volt, hogy egy jó pár meccsen ott lehettem” – tekint vissza a múlt század kilencedik évtizedére a marosvásárhelyi férfi. Mint meséli, Krizsánhoz már gyerekkorában volt szerencséje, amikor Vásárhelyen, a ligeti stadion salakos pályáján labdaszedőként ténykedett. Határozottan állítja, hogy az oltyánok jobban szerették az érmelléki szélsőt, mint a saját románjaikat. „Egy bálvány volt számukra az a kis, félnótás emberke, aki csípte, marta az ellenfeleit, cseleivel bolondot csinált belőlük, de ha hozzáérték, hatalmasakat esett, és percekig színészkedett. Vérbeli cirkuszista volt! Ez kellett az oltyán közönségnek” – szemlélteti a néző-játékos viszonyt Ráduly. Akinek megadatott, hogy a katonai alakulatával a szomszéd Olt megye székhelyére, Slatinára is kivezényeljék, amikor a scornicești-i csapatnak plusz biztatásra volt szüksége. Fontosnak tartja kiemelni, hogy egyik városban sem sértegették a magyarokat: sem azokat, akik a pályán voltak, sem azokat, akik a lelátón foglaltak helyet. Róla például szinte mindenki tudta,

hogy erdélyi magyar, de azon túl, hogy azt hitték, útlevelel látogat haza, néhány sötét elméjű tiszt kivételével senkit nem foglalkoztatott a nemzetisége.

Szintén az 1980-as években bakáskodott Vajda György is. Azzal a különbséggel, hogy a szintén marosvásárhelyi fiatalembert egy másik olteni megyeszékhelyre, Râmnicu Vâlcea-ra sorozták be, ahol a helyi Chimia meccseit kellett végigszurkolnia. Mint ecseteli, a mérkőzések látogatása kötelező volt, de az újoncok örömmel tettek eleget a feladatnak, hisz legalább egy pár órára kiszabadulhattak a kaszárnya nyomasztó falai közül. „Különösképpen a Steaua meg a Dinamo elleni meccsek voltak élvezetesek, mert abban az időben a Chimianak is jó csapata volt. Mindenki civilizáltan szurkolt, csak az tűnt fel, hogy az emberek másként tökmagoznak, mint mifelénk, Erdélyben. Úgy dobták a szájukba a magot, mint tette Florin Piersic Mărgelatu szerepében: hajította be, köpte ki, hajította, köpte... Bármerre néztél, mindenki magozott Vâlcea-n.” Pályafutása vége felé, egy fél idény erejéig Krizsán Zoli megfordult az Olt-parti csapatnál is, de Vajda György erre már nem emlékszik. Mint mondja, abban az időben ők azt sem tudták, hogy kik azok a románok, akik a Chimia színeiben hétről hétre pályára lépnek, nemhogy a csapat esetleges magyar tagjait keressék. „Egy biztos: Vâlcea-n senkit nem bozgoroztak – sem a hazaiaktól, sem az ellenfelektől” – nyomatékosítja. Ugyancsak a magozás maradt emlékezetes a Craiovan tanuló Boros Gábor számára is. Pedig a székelyudvarhelyi fiatalembert mindössze egyetlen futballmérkőzésre látogatott ki. Mint fejtegeti, birkozóként soha nem rajongott a fociért, a társainak egyszer mégis sikerült rávenniük, hogy tartson velük. Már csak a hangulat kedvéért is... – győzködtek. „Én kimentem, hogy nem mondják, hogy ilyen- vagy olyanféle vagyok, de képtelen voltam végigülni a mérkőzést. Valami nemzetközi kupameccs volt, amelyre az oltyánok többsége már azelőtt egy fél nappal bezúfolódtak a lelátókra. Amikor odaértünk, bokáig érő napraforgómaghéjon küszködtük végig magunkat. Mindenki magozott, ivott és üvöltött. Ennyire focibuzi, fanatikus embereket életemben nem láttam!” – jellemzi a hajdani craiovai közönséget a székelyföldi férfi. Ami meg a mait illeti... Visszacsend a hetvenhétszeres román válogatott kapus, Silviu Lung megállapítása, miszerint a futball és rajongói a társadalom terméke és egyben tükörképe.

Mintha előre látta volna saját tragédiáját

Egyszerre volt rocksztár, orákulum és örök kívülálló az a Jean-Michel Basquiat, aki mindössze néhány év alatt óriási hatást gyakorolt a street art-ra és a pop-kultúrára, kézigye pedig kitörölhetetlen a modern művészettörténetből. Az afroamerikai képzőművészet legsikeresebb képviselője hatvanhárom évvel ezelőtt látta meg a napvilágot egy decemberi napon, rá emlékezünk most írá-sunkban.

A Donnie Darkó-ból tudjuk, hogy vannak emberek, akiknek vérükben a tragédia – Jean-Michel Basquiat pedig a véglegéig ilyen figura volt. Puerto Ricó-i anya és haiti apa gyermekeként érkezett e világra 1960. december 22-én Brooklynban, de az idővel felépített Basquiat-mítosszal ellentétben nem sanyarú körülmények között cseperedett fel, hanem egy normális, középosztálybeli családban; a kis Jean-Michel pedig az anyjával tett múzeumi látogatások során megfertőződött a művészet iránti szenvedéllyel.

Hogy megteremtse saját eredettörténetét, és még több inspiráció érhesse, tizenhét éves korában lelépett otthonról, majd barátainál vagy az utcán töltötte az estéit, ha nem épp a Washington Square Parkban „felhúzott” egyik kartondobozban aludt. A gimnáziumból kibukó, majd művészeti iskolában továbbtanuló, utcagyerek-sorsot önként választó Basquiat new wave kocsmákban is sokat időzött, ahol magába szívta a progresszív korszellemet. Sulis haverjával, El Diazzal együtt kezdték el a manhattani Lower East Side üresen tángoló falfelületeit teleszórni személyes hangvételi üzeneteikkel, SAMO (Same Old Shit) szignójuk pedig hamar védjegyükké vált. A helyszínválasztás valószínűleg nem a véletlen műve: a Lower East Side a művészvilág krémje volt, ahol ezer fokon égett a punkforradalom, a diszkó hedonista tengerben táncolt, a hiphop és a helyi filmes underground közeg pedig még vonzóbbá tette ezt világot. Jean-Michel Basquiat ide akart tartozni, de fekete gyerekként nem volt könnyű dolga egy olyan korban, amikor az afroamerikai polgárjogi

mozgalom még kemény harcait vívta, a művészvilágot pedig főként kifinomult, fehér alakok alkották.

„A tűz nagyobb figyelmet vonz, mint bármely más segélykiáltás.”

Érdeklődése és művészi önkiteljesülése a graffiti világán jócskán túlmutatott: zenélt, szemétből készített ékszereket, valamint saját festésű képeslapjait és póloít árulta, hogy utcagyereknek higgyék. Volt tehát egyfajta tudatosság is abban, ahogyan életét mitologikussá, magát pedig kultikus alakká formálta. A városban gyakran céltalanul kóborló, galériák körül sündörgő, drogozó „utcagyerek” élete lényegében folyamatos performanszá vált. A pop-art módszertanát követve az alkotás eszközévé tett szinte bármit, ami a keze közé akadt, amit épp az utcán talált. Előszeretettel festett barátai kidobott ruháira, rozoga ajtókra, de ha bement egy kávézóba, az asztal talán percekben belül festővászonná változott, a kiskanál lett az ecset, a kávé pedig a festék.

Sikerült magára felhívnia a Lower East Side-iak figyelmét, ugyanis 1978-ban megjelent egy cikk a *Village Voice*-ban az ifjú lázadóról, aki szellemes, újszerű ábrázolásmódjával gyakorol társadalom- és művészvilág-kritikát. A dolgok hamarosan beindultak: az alkotásait 1980-ban bemutatták a Times Square Show-n, első szólókiállítása pedig 1981-ben volt. A fordulópontot mégis Annina Nosei galerista jelentette, aki meglátta benne a lehetőséget, és vett neki egy nagy vásznat, majd arra kérte, hogy alkosson. Nagy sikert aratott

1978-ban megjelent egy cikk a *Village Voice*-ban az ifjú lázadóról, aki szellemes, újszerű ábrázolásmódjával gyakorol társadalom- és művészvilág-kritikát.

Andy Warhol, Jean-Michel Basquiat, Bruno Bischofberger műgyűjtő és Francesco Clemente képzőművész New Yorkban, 1984-ben. Kép: Wikipédia

a Nosei saját galériájában felállított Basquiat-tárlat: már a kiállítás megnyitó napján elkelt az összes kép, 2500 dolláros darabáron. Basquiat ekkor Nosei galériájának a pincéjében élt, amely a tervezői butikokról, divatos üzletláncokról és művészeti galériákról híres SoHo városnegyedben volt található. Itt kezdett el hagyományos módon, papírra és vászonra alkotni, miközben gazdag, fehér műkereskedők és művészetkedvelők figyelték őt. Ezzel párhuzamosan egyre inkább beleártotta magát a művészettörténetbe, majd 21 évesen, minden idők legfiatalabbjaként kiállított a bolygó egyik legelismertebb képzőművészeti rendezvényén, a kasseli Documentán; a következő évben pedig a Whitney Biennálén. Innentől kezdve szó szerint berobant a művészvilágba.

„Nem gondolok a művészetre alkotás közben. Az életre próbálok gondolni.”

1982-ben Bruno Bischofberger műkereskedő révén megismerkedett a harminc évvel idősebb példaképével, a pop-art császárával, a művészvilág kegyeiben

fürdő Andy Warhollal, majd egy életre szóló barátság alakult ki közöttük. Andy Warhol asszisztense, Ronny Cutrone szerint a két zseni kapcsolata egyfajta szimbolikus házasság volt, amely olyan művekben teljesedett ki, mint az 1984–85-ös *Untitled* című festmény, amelyen egy vörös gyomor társaságában látható a halálfejként ábrázolt Warhol, utalva ezzel az 1976-os *Skulls* című sorozatára.

Basquiat és Warhol olyan volt, mint a tűz és a víz. Egyfajta művészi szimbiózis volt ez közöttük: Basquiat-nak szüksége volt Andy Warhol hírnevére és kapcsolataira, a korosodó Warholnak pedig Jean-Michel frissességére és impulzivitására, akinek az oldalán továbbra is lázadó szerepben érezhette magát. De ezzel Warhol nem volt egyedül. Basquiat ugyanis a szabadság és szellemi függetlenség megtestesítője volt, hamarosan pedig annak egyik szimbóluma is lett – ugyanis az általa képviselt művészeti irány jól összeilleszthető volt az underground korszellem elképzeléseivel és energiáival, amit a hippimozgalom, a hiphop, a punk vagy a Swinging Sixties jelentett.

„A kreativitás igazi útja az, ha kiégsz.”

Basquiat első színesbőrűként bekerült a művészvilág elitjébe, majd az egész bolygót bejárta. Néhány év alatt sikerült felforgatnia és meghódítania a világot a neoexpresszionista mozgalom vezéralakjaként, akiért a legnépszerűbb galériák harcoltak, akinek a munkáiért vagyonekat fizettek. Közben egyre inkább az éjszakai világ hírhedt alakja lett, majd a Madonnával randizgató, drága Armani-öltönyökért rajongó, élvhajhász Basquiat drog- és artdílerek közkedvelt „eszközévé” vált. Ehhez adalék az az 1985-ös *The New York Times*-címlap, amelyen mezítláb, öltönyben és ecsettel a kezében látható, a róla szóló, *Új művészet, új pénz. Egy amerikai művész kiárusítása* című írásban pedig a zabolázatlan géniuszt megfertőzéséről és felhasználásáról értekeznek.

Ahogy teltek az évek, egyre kicsapongóbbá vált, a drogproblémái pedig eluralkodtak rajta. De mintha ez a dekadens viselkedés nemcsak szörnyű velejárója lett volna saját históriájának,

Sokan rajongtak az általa képviselt nyerseségért, üde kulturátlanságért és (ál)primitivizmusért.
Kép: Unsplash

hanem egyfajta általa is tudomásul vett, tervszerűen megidézett, szükséges velejárója. Erre utal Martin Aubert, Basquiat egyik volt iskolai barátjának a visszaemlékezése egy 1980-as beszélgetésükre: »Festék borította, reszketett. Azt mondta: »beheroinoztam magam. Azt hiszem, nem fogsz velem egyetérteni, de a kreativitás igazi útja az, ha kiégsz«. Majd ezek után megemlítette Janis Joplint, Hendrixet, Billie Holidayt és Charlie Parkert. Mondtam neki: Jean, ezek az emberek mind halottak. Csak ennyit válaszolt rá: »ha ez szükséges hozzá...«. Mintha már fiatalon is tudta volna, hogy meg kell halnia ahhoz, hogy halhatatlanná váljon. Hogy saját proféciaja beteljesüljön.

Élete utolsó másfél évében elvonult a világ elől, és rengeteget alkotott – mintha egy súlyosan zavart ember paranoiás látomásai lennének ezek a munkák. Utolsó képeinek egyike a *Riding with Death*, amely egyfajta sírkőként zárja le életművét: a vászon közepén egy darabjaira hulló csontváz látható, amelyen egy fekete ábrázatú, csontját-húsát feltáró figura lovagol.

„Olyan képeket akarok készíteni, amelyek úgy néznek ki, mintha egy gyerek festette volna őket.”

Alkotói stílusának megítélése vegyes: sokan rajongtak az általa képviselt nyerseségért, üde kulturátlanságért és (ál)primitivizmusért, vonzóvá tette az, hogy mindenféle formai kereten kívül mozgott. Mások viszont szemfényvesztésnek tartották a munkásságát: hogy a tanulatlan, hagyományos képzést nem kapó Basquiat a korszellemet meglovagolva ámitja krikzkraksz-szerű alkotásaival a modern darabokra és forradalmi energiákra éhes gazdag vevőket. Képei ugyanis valóban firka-szerűek, amelyeket az élénk színek,

a nonfiguratív elemek, a különféle félkész, eltúlzott alakok és betűhalmazok jellemeztek – a laikus szem könnyen gyermekrajzoknak tekinthette őket, amelyek ugyanakkor ritkán feltárt lélektani mélységekbe vezethették el azt embert.

Az elsők között foglalkozott alkotásai során azzal, hogy milyen feketeként élni, és abban is úttörő volt, ahogyan ezt a maga street artos, neoexpresszionista módján ragadta meg. Nem formákkal kommunikált, sokkal inkább vászonra festett indulatokkal. Munkáiból ugyanúgy visszaköszön a büszkeség és az öngyűlölet, ahogyan a szorongás és a nagyravágyás, valamint a kisebbségi komplexus és a féktelen útkeresés is. Obszcén szóképeket, rejtélyes szövegmontázsokat, afrikai maszkokat és rajzfilmfigurákat, vallo-másokat, művészettörténeti toposzokat szintetizált az alkotásaiban. Általa is valóságot nyert az a felismerés is, hogy kicsit minden rokon, hogy kicsit minden egy.

Basquiat kultusza halála óta mit sem kopott. Sőt, túlzás nélkül kijelenthető, hogy mára szinte luxuskinccsé vált mindaz, amit képvisel, amihez mondhatni hozzányúlt. De a mély árkokba talán csak kevesek nyertek betekintést: ott lapul ugyanis ez az örült alak a maga felforgató nézeteivel, esszenciális fájdalomával és szertelen hedonizmusával, akit nemcsak megkerülni nem lehet, de igazán megérteni sem. Mert olyan, mint egy fekete lyuk szingularitása, akit mi balgán, színes napszemüvegben, elegánsan felöltözve fürkészhünk az eseményhorizonton kívülről, miközben ő forog önmagában, és forog magában valamit a létezés feltáratlan igazságaiból.

(Az írásban kiemelt idézetek Jean-Michel Basquiat-tól származnak.)

- Jean-Michel Basquiat 1960. december 22-én született New Yorkban
- Az alkotásait 1980-ban mutatták be először a Times Square Show-n, első szólókiállítása 1981-ben volt
- 1982-ben, 21 évesen, minden idők legfiatalabb művészeként állított ki a bolygó egyik legelismertebb képzőművészeti rendezvényén, a kasseli Documentán
- 1884 és 1985 között számos közös művészeti projektben vett részt Andy Warhollal
- 1987 után remeteként élt, rengeteget alkotott, munkái egyre zavarosabbak lettek
- 1988. augusztus 12-én meghalt herointúladagolásban
- 2017-ben Juszaku Maezava 110,5 millió dollárért megvásárolta Basquiat egyik cím nélküli festményét, ezzel ez a mű lett az 1980 óta készült legdrágább műalkotás

Takács Gábor

A lélek hullámain

Madarassy István és Madarassy András kiállításának margójára

A kolozsvári Szent Mihály-plébánia Szentegyház utcai kiállítótermében Madarassy István Kossuth-díjas ötvös- és szobrászművész, illetve fia, Madarassy András festőművész alkotásaiból láthattunk egy szerény válogatást, amely rávilágított a két művész rendkívüli műveltségére, érzékeny lelkivilágára. Nagyon sokoldalú művészekkel állunk szemben, akik készítenek ötvösművészeti munkákat, kislasztikákat, köztéri szobrokat, tűzfestésű vörösrézlemez képeket, és nem utolsósorban festészeti alkotásokat, rajzokat, portrékat, szakrális csendéleteket is.

Madarassy István 1948 júniusában született Budapesten. A Képző- és Iparművészeti Gimnázium után a Magyar Nemzeti Múzeumban dolgozott restaurátorként. Ezt követően 1968 és 1973 között a Magyar Iparművészeti Főiskolán szerzett diplomát. 1973-tól kezdve egyéni és csoportos kiállításokon mutatta be alkotásait a közönségnek hazai és külföldi kiállítótermekben. Ugyancsak ettől az évtől kezdve tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének. 1987-től a DunapART Művészeti Társaság tagja, 1991-től pedig az Európai Tudományos és Művészeti Akadémiának. A *Pokol kapuja* című munkájáért 1994-ben a Dante Biennálén aranyérmét kapott. 2004-ben a Köztársasági Elnök Érdemérmét vehette át. 2010-ben megkapta a Gundel-díjat és a Kossuth-díjat, 2014-ben pedig Újbuda díszpolgárává választották.

Legismertebb alkotásai talán Szent István és Gizella szobrai, melyeket a millennium évében Mádl Ferenc köztársasági elnök II. Pál pápának ajándékozott a Vatikánban, a művész jelenlétében. Szent István király szobra 1986-ban készült, és 110 cm magas, míg Gizella királyné szobra 1999-ben került ki műterméből, magassága 1 méter. A vörösréz domborítást még érdekesebbé teszi a fények és árnyak játéka a felületen.

Noé bárkája című alkotásában a bibliai Mózes történetét eleveníti meg. Noé portréja, a galamb, a jelzésszerűen megfogalmazott bárka és kezek – amelyek fölött átível a szivárvány – híven tükrözik

a történet mozzanatait. Az alkotás valójában a mikro- és a makrokozmosz drámája. Kányádi Sándor *Noé bárkája felé* című versét egy Nagy Imre-festmény hátára írta, amely ekképpen hangzik:

Be kell hordani, hajtani mindent.
A szavakat is. Egyetlen szó,
egy tájszó se maradjon kint.
Semmi sem fölösleges.

Zuhogjon akár negyvenezer nap
és negyvenezer éjjel, ha egy
buboréknyi lelkiismeret-
furdalás sem követi a bárkát.

Mert leapad a víz
és fölszárad majd a sár.

És akkor majd a megőrzött,
a meglévő szóból újra-
teremthetjük magát
az első búzaszemet,
ha már igével élni
tovább nem lehet.

Alkotásaiban kimagasló szerepet játszanak a kezek, amelyeket önálló képként jelenít meg. A vörösréz domborításokat sötét színű bársonyalapra helyezi, és aranyozott keretbe foglalja. *Bachus* című rézdomborítása 1977-ből a jókedv és vigalom, a szőlő és a bor istenének állít emléket. A *Fuvolás lány* című munkája 2009-ből napjainkban a Zeneakadémia díszjele. Számos dísztál, edény, cégér és üzleti berendezés kerül ki műterméből.

Madarassy hegesztőpisztolyt használ ahhoz, hogy a rézlemezeken hatásosokat, árnyalatokat hozzon létre. Ahogyan nőveli vagy csökkenti a tűz intenzitását, úgy változnak az árnyalatok.

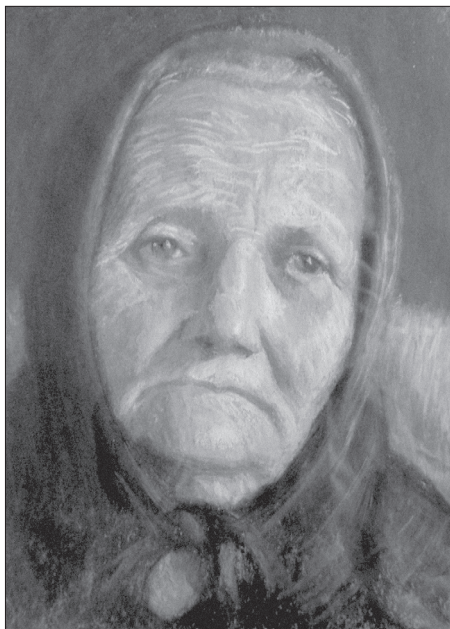
Tiszteli a rezet, a vörösréz lemezt. Bevallása szerint az anyagnak mindig mondanía kell valamit. Munkái szakrális jellegűek, ugyanakkor világiak is. „Művészetemmel meg akartam szólítani az embereket, a látogatókat. [...] Úgy gondolom, csak akkor válik a kép képé, a szobor szoborrá, a szoborkép szoborképpé, ha a tűz és láng által a lelket

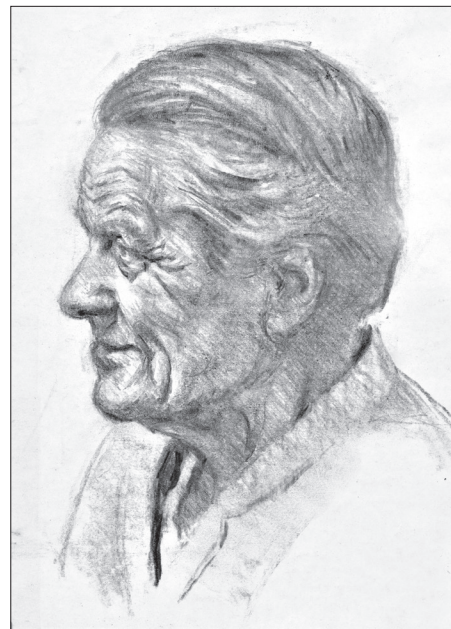
Madarassy István: Noé bárkája

Nagy Károly címzetes apát, kanonok, plébános

Cseh nanyó

Imre bácsi. Madarassy András alkotása

is sikerült beléjük olvasztanom” – vallja munkásságáról, alkotói világáról. Alkotásait szemlélve tudatosul bennünk, hogy ez a szándék maradéktalanul megvalósult, a művésznek sikerült a tűz és láng által munkáiba a lelket is beleolvasztania.

És most a plasztika világából lépünk át a festészet világába. Ez azonban csak látszatra nagy lépés, valójában ugyanabban a rejtélyes világban, az Isten szeretetétől átfűtött transzcendentális légkörben vagyunk, mégpedig Madarassy András festőművész rajzai és festményei előtt.

Madarassy András 1979. december 7-én született Budapesten egy művészcsalád negyedik nemzedékének tagjaként. A művészet vonzáskörében nőtt fel édesapja, Madarassy István nemzetközi hírű ötvös- és szobrászművész mellett. Középiskoláit a II. Rákóczi Ferenc Gimnázium rajztagozatán végezte. 1998-ban felvették a Magyar Képzőművészeti Egyetem Festő szakára. 2000-ben Velencében két festőművész műtermében dolgozott, és tanulmányozta az olasz művészet remekeit. 2001-ben jelentkezett a Vizualis Nevelőtanár szakra, ezt követően 2005-ben festőművész- és tanári diplomát szerzett. Nyolc éve tanít az esztergomi Ferences Gimnáziumban rajzot és művészettörténetet.

Madarassy András mélyen vallásos alkat. Minden munkájában arra törekszik, amit édesapja is vall ars poeticájában, vagyis lelket próbál vinni rajzaiba, festményeibe. Bibliai témákat és portrékat fest többnyire, a rajz nagyon fontos helyet tölt be életében. Bevallása szerint mindig is vonzották a színek, van benne

egy alapvető törekvés a figuralitásra. Valomása szerint: „Sokkal nagyobb mélység rejlik a képekben, mint azt korábban gondoltam, egészen Istenig eljuthatunk általuk.” Szívesen fest szakrális csendéleteket és portrékat, 2005-ben kapcsolatba került az ikonokkal. És bár nem fest ikonokat, de az ikonfestők lelkületével, hitével és továbbgondolt témáival igyekszik festeni. A keleti ortodox hagyomány úgy tartja, hogy a szentképek készítése egészen a kereszténység hajnaláig nyúlik vissza, és azóta is folyamatos hagyomány. Az ikonfestészet keleti kultúrkörből ered. A hagyomány szerint az első ikont Szent Lukács apostol festette. Korábban ikonokat csak a szerzetesek festettek, a képek mély imádságból születtek. Valójában az ikonképbe foglalt imádság, és ablakot nyit egy láthatatlan világba. Egy megszentelt kép, amely célja az Isten és az ember közötti kapcsolat kialakítása.

A fehérgyarmati görög templomba tervezett ikonfalba a tizenkét apostol figuráját rajzolta meg, ami sajnos nem valósulhatott meg. A 12 apostol egész alakú képmása a művész jellemábrázoló készségét dicséri. Míves ceruzarajz segítségével kelti életre a Jézus tanításait hirdető keresztény személyeket.

Érett művészegyéniségéről vallanak portréi. Gyermekeportrék, fiatalok, férfiak, nők leheletfinom ceruzarajzzal, érzékeny színes pasztellel, akvarellel, erőteljes olajfestékkel. Köztudottan a portré nehéz műfaj, olyan, hogy csak ritka, ihletett pillanatokban adja vissza a modell karakterét.

A 2003-as kiállításának meghívóját a Kákonyi Asztrik Kortárs Galériában egy sejtelmes ceruzarajz díszíti. Rendkívül

finom vonalú ceruzarajz, egy álomszerű arcél, mely híven tükrözi alkotója érzékeny lelkivilágát, kiváló rajzkészségét. Egy női portréban már a festő szólítja meg a szemlélőt. A dús, szőke hajsátorból kivillanó kék szemek beszédessé teszik a képet. Megemlíteném néhány erdélyi, székely ember arcképét, kiknek tisztasága, derűje és mosolya ottlétekor többször megragadta. Nagy Károly veszprémi apátkanonok, nyugalmazott plébános, a hívők által szeretett lelkipásztor arcképe egy jól ismert, igaz ember portréja. Az arckép háttere egy sejtelmes, halványkék mezőny. Madarassy Andrásnak sikerült műalkotásaiban a saját és az ábrázolt modell lelkét is megörökítenie. Művész, aki a transzcendencia világában él, de a földi világban küzd a lélek megnyilvánulásaiért.

Munkáinak értékes fejezetét képezik a szakrális csendéletek. Az *angyali üdvözlé-*tet idéző festményének címe az *Ave Maria*. A kép az imádságokönyv nyitott kötetét mutatja. A melléje helyezett kék drapéria Mária mennybemenetelének égszínkék köpenyére utal. A premier plánban lévő kis petróleumlámpa jelzi a megváltás titkának szakrális valóságát.

Madarassy András a tanítás mellett kitaróan rajzol és fest. Egyéni kiállításai voltak Esztergomban, Budapesten, Kaposváron, Dunakesziben. Több alkalommal édesapjával, Madarassy Istvánnal állított ki közösen. Ars poeticája: „Látni vágyom és megmutatni! Arcok, találkozások, ez az életem...”

Végezetül kívánunk további jó munkát mindkét művésznek, és a magunk számára még sok ilyen gazdag, értékes kiállítást.

Suba László

Öko-esztétika

A hogyan a címbeli megnevezés is mutatja, a művészet és a természetvédelem kapcsolatáról fogok írni egy magyarországi egyetemi tanár írásai alapján.¹ Felhasználom a filozófusok ezzel kapcsolatos írásait is.

Meghallgattam a szegedi egyetem filozófia tanárának, dr. Pávlovits Tamásnak egyik előadását arról, hogy mi a filozófia szerepe napjainkban. A filozófia kapcsolódik a tudományokhoz, megpróbálja bevezetni azokat a mindennapjainkba, kiemeli a jelentőségüket. Ezt teszi a matematikával, a fizikával és a művészetekkel is. A mi esetünkben az ember viszonyát elemzi a természettel szemben, de a társadalomban lezajló kapcsolatainkban is. Az ember csak a kölcsönhatások hálózataként érthető meg. Az emberi viselkedés mértékét a természettel összhangban kell keresni, és fontos még kihangsúlyoznunk a természetben élő fajok egymásrautaltságát is.

Martin Heidegger német filozófus szerint az ember létmódja a gondolkodás. Az ember nyelv által képes

meghaladni önmagát, embertársaival kommunikál, ezzel a többi élőlény fölé emelkedik. Úgy kell feltárni a világot, hogy megőrizzük a különbözőségét. A dolgokat hasznosságuktól függetlenül önmagukért kell becsülni, élőt vagy élettelen egyaránt. El kell vetni azt a régi felfogást, miszerint a természetet le kell győzni, és a természetre csak nyersanyagként érdemes gondolni. Emmanuel Lévinas francia filozófus állítja, hogy a művészet arccal ruházza fel a dolgokat. A természettel szemben fontos az elköteleződés, az ökológiai válságra figyelő erkölcsi gondolkodásra van szükség. A helyes viselkedést nem a természettől kell eltanulnunk.

A filozófusok értékelik a művészek tevékenységét, mert olyan látványt teremtenek, amely a mulandó emberéletnél maradandóbb anyagban hozza létre az összhang vágyát, a rátalálás örömeit. A művészek mindig csodálták a természetet, gondoljunk csak a romantikus festők tájképeire. A Bauhaus-iskolában azt mondták,

*A dolgokat
hasznosságuktól
függetlenül önmagukért
kell becsülni, élőt vagy
élettelen egyaránt.*

Bordy Margit: Életfa (pasztell)

Suba László: Támasz

hogy a művésznek a természethez hasonlóan kell alkotnia. A 20. században az ökológiai mozgalom elindulásával a művészek is – különösen az avantgárd képviselői – látványos alkotásokkal kapcsolódtak be a természetvédelembe. Ilyen volt a land-art program is, amelynek célja volt együttműködni a természettel, és amelynek részeként nagyméretű alkotások születtek, többségüket fotókkal és filmezéssel lehetett megőrizni. Ezek a művészek nagyobb teret kaptak a nyugati országokban, főként azért, mert ott több volt az anyagi támogatás.

Ilyen kezdeményezés volt a temesvári Sigma csoporté is, amelynek elindítója Bertalan István volt, aki Kolozsváron, a képzőművészeti főiskolán végzett,

majd Temesváron tanított. A bauhausi eredményeket folytatta, a művészek átjárhatóságát vallotta. Kollégáival több tájművészeti kezdeményezésben is részt vett. Az akkori tanügyminiszter, Mircea Malița támogatta az oktatás és a művészet ilyen jellegű modernizálását. Temesvár gazdasági és kulturális értelemben is sokat nyert azzal, hogy támogatta az új művészeti kísérleteket.

Volt szerencsém látni a kolozsvári Quadro Galériában a Sigma csoport egy tárlatát. Kiállították Bertalan István néhány munkáját is, amelyeket a növényi szerkezetek tanulmányozása inspirált. Ezzel kapcsolatban tudjuk, hogy az ipar milyen sokat átvett és alkalmazott a növények világából. Az erdélyi Pál

Péter nagyon gazdag tájművészeti tevékenységet végzett gyakorlati és elméleti síkon Erdélyben, Magyarországon, Japánban és Dél-Koreában is; Sepsiszentgyörgyön pedig Baász Imre kezdeményezett akcióművészeti kísérleteket.

Az ökológia hatott az építészetre is, ami organikus megoldásokhoz vezetett. Példa erre a természeti népek építkezése helyi anyagok felhasználásával. Nálunk is terjedőben vannak a bio- és ökoházak. A monumentális épületek terén említhetők Antoni Gaudí vagy Makovecz Imre épületei, templomai, amelyek a természet formavilágára emlékeztetnek. Kós Károly építész is a helyi anyagokat használta épületeinél, a követ és a fát. A hagyományos, paraszti építészetet tartotta példának, mert az harmóniában áll a természettel.

Mint előzőleg említettem, a művészek ösztönösen is, de ökológiai megfontolásokból is alkotnak olyan munkákat, amelyek a természet védelmére ösztönzik a nézőt. Bemutatok néhány munkát, amelyekből nézetem szerint kiolvashatók ilyen gondolatok. Bördy Margit *Életfa* című festményén a fa az egész teret betölti, utalva ezzel a fák nagy jelentőségére, amit a szerző a címbe is feltüntetett. A képnek monumentális hatása van, amihez az is hozzájárul, hogy elkerüli a felesleges részleteket. Feleki Károly *Csendélet* című fotója piramisszerű alakra helyezett almákat ábrázol, amelyen még négyzetes felosztást is láthatunk. Úgy látom, hogy egy konceptualista alkotás, amelyben az alma kivételes szerepet tölt be, mint ami az ember természetes és hagyományos életviteléhez tartozik. Suba Lászlónak a *Támasz* című szobra egy bronzból készült emberi alakot és egy vele társított követ ábrázol. A bronzalak stilizált, míg a kő természetes, egyenetlen formában jelentkezik, kiemelve a szobor tartalmát.

1968-tól számíthatjuk a Római Klub jelentéseit, amelyek nagy érdeklődést váltottak ki. Első ízben tárgyalták a fenntartható gazdasági fejlődést és a környezetvédelmet. Azóta sok előrehaladás történt, de nem elég. Nagyobb hangsúlyt kell fektetni a társadalmak szellemi fejlődésére, és nagyobb mértékben kellene bevonni a művészeteket a társadalmi-közösségi életbe.

Jegyzet

1 Lányi András: Az esztétika ökoetika útkeresése. *Filozófiai szemle*, 2019/2.

Művelődés 2023 • tartalom

Emlék-lapok

Fülöp László: Bocskay Klára nagyasszony végrendelete – 1586 3:18

Kónya-Hamar Sándor: Hivatás és hitvallás. Dr. Kiss András nagyváradi orvos emlékköteteiről 4:13

Enciklopédia

Fülöp László: A Bálinttett testvérek osztozkodása 1696-ban 10:23

Gaal György: Kistrédétől Erdőszentgyörgyön át Windsorig 1:9

Gebe Zoltán: Így ásunk mi – látkép a régészet jelenéről 3:16

Gy. Dávid Gyula: Pákei Lajos ünnepi beszéde 5:8

Homonnai Gábor: Élesd grófjai: A Batthyányak és Bethlen Aladár 1:19

Killyéni András: Killyéni Péter születésének 80. évfordulójára 2:11, A svéd torna magyarországi úttörője. Preiszner Péter és a modern élet egészségre gyakorolt rossz hatása 12:10

Kiss László: Adalékok az 1843-as temesvári vándorgyűléshez 7:27

Nagy Béla: Bérpalota, óraszerkezettan, féregtan 3:12

Riti József Attila: A szamosvölgyi vasútvonal avatási ünnepe 8:19

Serdült Benke Éva: Madách és a Nő. Emlékezés Madách Imre születésének 200. évfordulójára 2:4, Elhallgatva, elfeledve. Nicolae Grigorescu műzsája: Dancs Mária emlékezete 4:4, Fújd el, jó szél, fújd el, hosszú útnak porát... (1.) 5:14, Fújd el, jó szél, fújd el, hosszú útnak porát... (2.) 6:16

Szucher Ervin: Magyar focistasors Olténiában. Amikor a bozgorozás helyett még az éljenzés volt divatban 12:15

T. Szabó Csaba: Szexualitás és vallás az ókorban 4:9

Tóth Tibor: Pusztulás és újrakezdés. Nagyenyed és a kollégium 1848–49-ben 1:15

Galéria

Balla Sándor: A pöttyök királynője. 94 éves Kuszama Jajoi 2:22, Mintha előre látta volna saját tragédiáját 12:22

Farkas György: Vaku nélkül 8:23

Portik Blénessy Ágota: Fény és ritmus Bodosi Dániel festészetében 11:25

Suba László: Orłowski Balogh Edit szobrász 1:21, Mágia, valóság, művészet 5:25, A Múzeumok Éjszakája Tordán 8:21, Beszéd az alkotási folyamatról a művészetben 10:30, Öko-esztétika 12:27

Takács Gábor: A lélek hullámain. Madarassy István és Madarassy András kiállításának margójára 12:25

Zilahi Nono: Az anyag bűvöletében alkotó keramikusművész 4:20, Botár László festői gesztusrendszere 9:22, Koppány Attila és Bárány Terézia festőművészpáros 10:26

Hétköznapi hőseink

Antal Anett Antónia, Antal Krisztián Kristóf, Fekete Dávid: Birtalan Józsi, a nótafa 4:27

Bai Ágota, Beseda Nora-Izabella, Székely Anikó, Tóth Máté: Péli Sándor, Isten hű szolgája 5:27

Bálint Csenge Klára, Hankó Zsombor, Kovács András Apor: „Az oltár gótikus stílusban építendő”. Kupcsay János élete és munkássága (1.) 8:25, Bálint Csenge Klára, Hankó Zsombor, Kovács András Apor: „Az oltár gótikus stílusban építendő”. Kupcsay János élete és munkássága (2.) 9:27

Bereczki Xénia, Bartok Izabella, Jakab Izabella Júlia: A templomépítők 6:26

Catalan Stefania, Vajda Szilvia, László Bernadett Judit: Alázzattal a közösség szolgálatában. Búzás Árpád élete 2:24

Fekete Fanni, Kászoni Boróka, Fekete-Kászoni Boróka Lea, Kincses Eleonóra: Szabó Miklós, Szilágybagos krónikása 1:22

Kiss Borbála, Szabó Dávid, Turzai Zoltán: Sipos Ferenc, Magyarlapád Szikra Ferkója 3:28

Kérdező

Horváth Csaba: Az élete maga az üzenet. Interjú T. Huszti Zoltán káplánnal, a „tiktokos pappal” 6:14

Korpa Tamás: Égtájak szerint tájékozódni. Beszélgetés Újvári Dorottya kolozsvári művészettörténésszel 4:15, „Még a holt lelkek is segítségünkre sietnek”. Beszélgetés Gergely Istvánné Tőkés Erzsébettel, a Házsongárd Alapítvány igazgatójával 9:11

Könyvesház

Balla Sándor: Páskándi Géza második alkotói korszaka 8:17

Boros Ernő: A nagykarolyi dendrológiai park krónikája 3:21, Színijátás a három terror idején. Huszonkilenc színházi évad Szatmárnémetiben 5:21

Kenyeres Gergely Tibor: Hasznos könyv a középkori magyar egyháztörténethez 4:23

Kerekes Eszter: Gazdasági fellendítőkből üldözöttek 6:24

Keresztes Ildikó: Ostinato 9:25

Mihai Lisei: Kolozsvár mesélő palotái 4:25

Matekovicz János Zoltán: Könyv Seprődi Kiss Attiláról 2:18

Közösség

Halász Péter: Ötven esztendő a Honismeret folyóirat (1.) 2:13, Ötven esztendő a Honismeret folyóirat (2.) 3:4

Rostás-Péter Emese: A magyar szellem „vámmentes bevonulása”. A kolozsvári ünnepi könyvhetek margójára 6:10

Szima Csilla: A diákélet és a tanulás a 19. században 3:9, Betekintés az Ipoly menti palóc világba 9:19

Vicsai Zsolt: A Hepehupa folyóirat indulásáról 1:4

Művelődés 75

Bíró Donát: Tutajozás a Görgény folyón 6:4

Borsos Lehel: A haza bölcse – Deák Ferenc 11:4

Csetri Elek: Petőfi Bem forradalmi seregében 7:4

Dánielisz Endre: Arany János – a népművelő 8:8

Csűrös László: A Túri-hasadék leírása 10:11

Erdőkői Zoltán: A hadadi Wesselényi-kastély építésének rövid története 6:8

Galántha H. Judit: A dardzsilingi temetőben 9:4

Herczeg Ágnes – Jánosi Csaba: Tündérek és óriások földjén. Borvízkalákák Csíkbán 10:8

Herepei János: Bel-Farkas utca a 19. században 8:4

Illyés Gyula: Petőfi halála 7:8

Jakó Klára: Martinus Haczius könyvtáráról. Az európai művelődés tükröződése egy 16. századi erdélyi magánkönyvtár anyagában 5:4

K. Kiss Gyöngy: A kolozsvári osztóbírák intézménye 9:7

Molnár B. Lehel: Aranyosmenti vizitációk. Unitárius egyház-
községek a püspöki látogatások jegyzőkönyveinek tükrében 10:4

Petőfi 200

Császár József: Petőfi olvasni tanít 7:15

Csog Szidónia: „Petőfi szókimondása felszabadítja a többi-
eket”. Beszélgetés Bánki Éva íróval, költővel, egyetemi
előadótanárral Petőfi-vírus című regényéről 8:10

Kristály Anasztázia: Filius posthumus. Nicolae I. Pintilie Pe-
tőfi-versei 7:20

Serdült Benke Éva: Emléktázás 2023 őszén a Partiumban
(1.) 10:15, Emléktázás 2023 őszén a Partiumban (2.) 11:7,
Emléktázás 2023 őszén a Partiumban (3.) 12:4

Szabadidő

Farkas György: A madárfényképezés kihívásai 11:28

Illusztrációk

Ádám Gyula 9:25

Aknay Tibor 10:29

Aszódi Zoltán 8:6

Bárany Terézia 10:28

Birtalan Beáta 1:23

Bodosi Dániel 11:25–27

Bordy Margit 12:27

Botár László 9:1, 23–24

Búzás Árpád 2:28–29

Carreño de Miranda, Juan 9:7

Cismaşiu Labancz Ágnes 5:26

Császay Alice 8:7

Dabóczi Mihály 9:6

Darvas Rezső 2:1

Demeter Zsuzsanna 4:1, 6:1, 7:13–14, 18–
19, 32, 10:1, 20, 22, 12:6–7, 32

Dőri András 1:1

Égető Loránd 4:29

Ender, Johann 1:32

Farkas György 11:28–32

Fekete Zsolt 1:13

Gaal György 1:9–12

Goszleth István 7:6

Hoefnagel, Georg 2:21

Hofreit, Josef 2:19

Holl Béla 8:5

Horváth Csaba 6:14–15

Horváth László 9:12

Incze László 11:14

Jajoi, Kuszama 2:32

Jakobovits Márta 4:20

Jankovszky György 6:32

Karácsonyi Károly 3:32

Knight, Garry 2:22

Köpeczi Sebestyén József 9:9

Koppány Attila 10:27

Kovács Kinga 3,29–31

Kovács Péter Zoltán 4:17

Kurutz Márton 10:9

Giuseppe Lacedell 9:10

Romulus Ladea 7:9

László Miklós 9:16–17

Madarassy András 12:26

Madarassy István 12:25

Marina-Incefi, Paul 10:14

Molnár Lehel 5:9–10

Murádin Lovász Noémi 10:30

Nagy Anna Mária 5:25

Nagy Endre 10:31

Paur Géza 7:12

Pogány Gábor Benő 7:1

Pólya Zoltán 2:10

Pop, Oana 3:1, 26–27

Püsök Botond 10:25

Radovics János 8:1, 23–24, 32

Rauschenberger, Rene 3:8

Rohonyi D. Iván 9:14

Roskovics Ignác 2:9

Serdült Benke Éva 2:4, 4:5–7

Somlai Tibor 8:20

Sóti Ákos 9:6

Suba László 8:21, 22, 12:28

Szabados Zoltán 3:20

Szabó Árpád 4:31

Szabó Tamás 4:27

Szigeti Vajk István 11:20

Szilágyi Csaba 5:32

Szima Márton 9:20–21, 32

Szócs Péter 3:17

Szucher Ervin 12:16–20

Thomas, T. 2:32

Terbócs Attila 2:6

Tomasz Proszek 12:1

Toró Attila 4:22

Tóth Máté 5:30

Török Ádám 5:1, 19

Újvári Dorottya 4:16, 18–19, 32

Urbán Tamás 9:15

Vlad, Aurel 11:12

Wong, Tracey 2:23

Zichy Mihály 11:6

Színpad

Mit jelent nekem a régizene-fesztivál? A Csíkszeredai Régi-
zene Fesztivál szervezőinek, résztvevőinek, barátainak
vallomásai 11:14

Berényi Kornélia: Reményi Ede, a világhírű virtuóz 6:22

Csog Szidónia: „A mai napig nem tudtam leszállni a gólya-
lábról”. Beszélgetés Rumi László báb- és utcaszínházi per-
formerrel, rendezővel 3:24

Orbán Csala: Madáchi üzenet Sándor Mátyás-tolmácsolás-
ban 1:7, Jancsi és Juliska a kolozsvári operában 5:19

Tudomány

Szima Csilla: A tudásvágy érték, a tudás hatalom 2:19

Vadrózsák

Szentes Stefánia: Moldvai csángó népviselet 11:21

Vezércikk

Balla Sándor: A sisu-életfilozófia 4:3, Pilinszky keményfede-
les füzete 11,3

Benkő Levente: Kétszáz. És hetvenöt 1:3; Leletek, emberek 3:3,
Legyen erdélyi magyar központi könyvtár! 5:3, Petőfi. So-
kadszor 7:3, Visszafejlesztés? 9:3

Rostás-Péter Emese: Az elsüllyedt színház nyomában 2:3,
Vándorlásban 6:3, Mezőségiek egymás között 10:3

Rostás-Péter István: Alapvetés, aratás 8:3

JANUÁR

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

FEBRUÁR

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29			

MÁRCIUS

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

ÁPRILIS

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30					

MÁJUS

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		

JÚNIUS

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30

JÚLIUS

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

AUGUSZTUS

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

SZEPTEMBER

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30						

OKTÓBER

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		

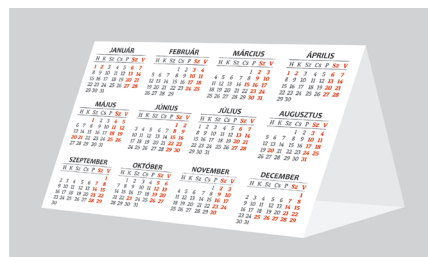
NOVEMBER

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30

DECEMBER

H	K	Sz	Cs	P	Sz	V
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30	31					

A Művelődés 2024. évi asztali naptára.
Vágja le, hajtsa össze a szaggatott vonalak mentén, majd ragassza meg!

A Művelődés szerkesztősége áldott karácsonyt és boldog új esztendőt kíván minden olvasójának, munkatársának és támogatójának!